

**JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
ZDRAVOTNĚ SOCIÁLNÍ FAKULTA**

RÁMEC MOŽNÉ POMOCI OBĚTEM TRESTNÝCH ČINŮ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí práce: JUDr. Ing. Daniel Prouza, Ph.D.

Autor: Bc. Lucie Jakschová

2010

Abstrakt

Obětem trestných činů se v České republice věnují nejen orgány činné v trestním řízení, jako policie, státní zastupitelství a soudy, ale také neziskové organizace a poradny. Ty pomáhají poškozeným nejen psychicky se vyrovnat s prožitým traumatem, ale i s uplatněním jejich práv (např. právo na odškodnění).

Diplomová práce se věnuje přístupu k obětem a možnostem pomoci. Ač je u nás v současné době mnoho organizací, které nabízejí psychologické nebo právní poradenství, oběti i potenciální oběti z řad veřejnosti ne vždy o těchto formách pomoci vědí. Lidé z bezprostředního okolí poškozených rovněž často tápou, jak se k nim správně zachovat, jak s nimi komunikovat nebo jak jim pomoci.

Povědomí lidí o pomáhajících organizacích, názory a zkušenosti, jsou zaznamenány v kvantitativním výzkumu provedeném na potenciálních obětech, kterými je každý z nás. Kvalitativní část se pak zaměřuje na názory lidí na pomáhající organizace.

Abstract

The victims of crime are helped in the Czech Republic not only by public authorities such as police, prosecutors or courts, but also by nonprofit organizations and clinics. They assist the victims not only to cope with the mental trauma but also to claim their rights (for example the right to compensation).

There are currently many such organizations offering psychological or legal advice in our country. Neither all victims nor all potential victims from the public are aware of these types of assistance.

Not everyone in the immediate vicinity of the victims knows how to treat them, how to communicate with them or how to help them. People's awareness of helping organizations is reported in the quantitative research carried out on potential victims, who are all of us.

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně, pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, dne 12. srpna 2010

Děkuji vedoucímu práce JUDr. Ing. Danielu Prouzovi, Ph.D. za cenné rady,
připomínky a metodické vedení práce.

OBSAH

ÚVOD.....	8
1. SOUČASNÝ STAV.....	9
1.1 OBĚŤ JAKO SUBJEKT A OBJEKT VIKTIMOLOGICKÉHO ZKOUMÁNÍ.....	9
1.2. KLASIFIKACE OBĚTI.....	9
1.2.1 Přímá (primární) oběť.....	10
1.2.2 Nepřímá (sekundární) oběť.....	10
1.2.3 Anonymní oběť.....	10
1.2.4 Oběť „s povinností odpustit“.....	10
1.2.5 Mnohočetná oběť.....	11
1.2.6 Oběť predestinovaná.....	11
1.2.7 Survivor.....	11
1.3 ČLENĚNÍ OBĚTI PODLE CHARAKTERU TRESTNÉHO ČINU.....	12
1.3.1 Hledisko kriminologické.....	12
1.3.2 Hledisko kriminalistické.....	12
1.3.3 Hledisko participace oběti (míry zavinění).....	13
1.3.4 Hledisko interakce pachatel – oběť.....	13
1.3.5 Hledisko chování oběti.....	14
1.4. TYPOLOGIE OBĚTI, VYBRANÉ TYPOLOGICKÉ OBĚTI.....	15
1.5 VIKTIMOLOGIE, NAUKA O OBĚTI.....	16
1.5.1. Viktimizace- proces poškozování oběti.....	18
1.6 PSYCHOLOGICKÉ ASPEKTY OBĚTI.....	20
1.6.1 Psychologický dopad kriminálního činu na oběť.....	20
1.6.2 Reakce okolí.....	23
1.6.3 Jednání s obětí trestného činu.....	24
1.6.4 Důsledky trestného činu pro oběť.....	25
1.7 PRÁVNÍ POMOC.....	26
1.7.1 Definice poškozeného.....	27
1.7.2 Poškozený a jeho postavení v trestním řízení.....	28
1.7.3 Odškodňování obětí trestných činů.....	30

1.7.4 Evropské fórum pro pomoc obětem.....	32
1.7.5 Poškozený v trestním řízení a jeho práva.....	34
1.7.6 Peněžité pomoc obětem od státu, zákon o poskytnutí peněžité pomoci.....	37
1.7.7 Případy, na které se pomoc nevztahuje.....	39
1.8 PORADENSTVÍ PRO OBĚTI TRESTNÝCH ČINŮ.....	41
1.8.1 Rozvoj viktimologického poradenství.....	41
1.8.2 Rozvoj viktimologického poradenství v České republice.....	41
1.8.3 Organizace pro pomoc obětem.....	42
1.8.4 Laická pomoc obětem.....	47
1.8.5 Psychologická intervence.....	48
2. CÍL PRÁCE A HYPOTÉZY.....	51
3. METODIKA.....	52
3.1 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO SOUBORU.....	52
3.2 SBĚR DAT.....	52
4. VÝSLEDKY.....	53
4.1 OSLOVENÍ ÚČASTNÍCI VÝZKUMU.....	53
4.2 SPOLEČENSKÉ PROBLÉMY VERSUS PROBLÉMY KRIMINALITY.....	58
4.3 MÍRA KRIMINALITY V POSLEDNÍCH TŘECH LETECH.....	59
4.4 STRACH Z KONKRÉTNÍCH TRESTNÝCH ČINŮ.....	62
4.5 SUBJEKTIVNÍ POCITY DOTAZOVANÝCH.....	68
4.6 STRACH DOTAZOVANÝCH Z URČITÝCH SKUPIN LIDÍ.....	70
4.7 ZKUŠENOSTI LIDÍ S DELIKTY A TRESTNÝMI ČINY.....	71
4.8 OHLAŠOVÁNÍ TRESTNÝCH ČINŮ.....	71
4.9 POVĚDOMÍ VEŘEJNOSTI O MOŽNÉ POMOCI.....	72
4.10 NÁZORY RESPONDENTŮ NA ORGANIZACE POMÁHAJÍCÍ OBĚTEM.....	73
5. DISKUSE.....	76
6. ZÁVĚR.....	81
7. KLÍČOVÁ SLOVA.....	84
8. SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	85
9. PŘÍLOHY.....	91

ÚVOD

V minulosti byla problematika pomoci obětem trestných činů považována za jev, který se naší společnosti týká jen okrajově. Průzkumy veřejného mínění však ukazují, že tento problém stále více zajímá veřejnost i stát, a nelze jej ignorovat. V posledních letech se pozornost více zaměřuje na násilnou trestnou činnost, kterou pachatelé oběti způsobují jak újmu fyzickou, tak psychickou. Trestná činnost spáchaná násilnou formou zanechává na obětech zvlášť závažné následky, se kterými se musí vyrovnat. Pomoc by měla především přijít z rodiny, protože tato a společenství, ve kterém člověk žije, by měly být místem, kde se cítí bezpečně. Pomoci by měl ale také stát, ať už prostřednictvím složek integrovaného záchranného systému nebo odborných služeb.

V České republice působí řada organizací zabývajících se problematikou obětí trestných činů. Oběti kontaktují nejen soudy a státní zastupitelství, ale rovněž neziskové organizace, které jim pomohou vyrovnat se s prožitým traumatem nejen po psychické stránce.

V diplomové práci se zabývám současnou problematikou z pohledu obětí trestných činů a potenciálních obětí, a zkoumá, jaké mají možnosti při hledání odborné pomoci.

Pro výzkumnou část práce, která je rozdělena na kvantitativní a kvalitativní, jsem zvolila dotazníkové šetření, ve kterém oslovila náhodné osoby z řad veřejnosti v Českých Budějovicích. Na jejich odpovědích pomocí grafů jsou zmapovány názory, zkušenosti a povědomí o organizacích, které obětem pomáhají. V kvalitativní části jsou pak textově uváděny názory na pomáhající organizace.

1. SOUČASNÝ STAV

1.1 OBĚŤ JAKO SUBJEKT A OBJEKT VIKTIMOLOGICKÉHO ZKOUMÁNÍ

VII. kongresem OSN o prevenci zločinnosti a zacházení s provinilci, konaném v Miláně v roce 1985, byla přijata definice obětí trestného činu jako „osob, kterým byla individuálně nebo kolektivně způsobena škoda, tj. újma tělesná a psychická i emocionálního strádání, materiální škoda nebo značná újma na jejich základních právech jednáním nebo opominutím, které je v rozporu s příslušnými trestními zákony, včetně zákonů zakazujících zneužití moci.“ Obětí se může stát každý, bez ohledu na to, co dělá, kde žije, nebo s kým se stýká. Každý má v sobě různé indispozice k tomu, aby se stal obětí trestné činnosti, jak se chová, komunikuje s lidmi. Pojem oběť se v širším slova smyslu vztahuje na oběti:

- trestných činů a přestupků,
- přírodních katastrof
- velkých neštěstí
- teroristických útoků.

Pro účely diplomové práce se budeme zabývat první skupinou. [Doerner, 1998]

1.2 KLASIFIKACE OBĚTI

Klasifikací oběti rozumíme jejich členění podle různých kritérií, která se liší úhlem pohledu na oběť nebo z titulu vědy, jejíž optikou je na oběť nahlíženo. Přitom je velmi obtížné najít kritéria, která by oběti jednoznačně rozčlenila systematicky. V odborné literatuře je uváděno několik dělení dle různých hledisek a autorů. Jejich kombinací s ohledem na jednotlivé případy může být zvýšena míra přesnosti viktimologické diagnózy oběti. Ta je pro sociální pracovníky i ostatní pomáhající profese důležitá proto, aby byly aplikovány co možná nejúčinnější metody a způsoby práce s poškozenými. Špatně zvolený přístup může namísto pomoci, oběti způsobit sekundární viktimizaci. I když diagnóza v pravém slova smyslu je spíše záležitostí odborníků (psychiatrů, psychologů), je úzká spolupráce a součinnost s pomáhajícími profesemi nezbytná. [SOCHŮREK, 2003]

1.2.1 PŘÍMÁ (PRIMÁRNÍ) OBĚŤ

Přímou obětí je označován ten, kdo sám utrpí újmu. Je přepaden, zraněn, okraden, šikanován, apod. Primární oběť je tedy individuálně určitelná. [ČÍRTKOVÁ, 2000]

1.2.2 NEPŘÍMÁ (SEKUNDÁRNÍ) OBĚŤ

Nepřímou obětí je ten, kdo újmu sám přímo neutrpí, avšak osud primární oběti a její újmu intenzivně prožívá a pociťuje nebo na něho důsledek této újmy dopadá (rodič, partner). Sekundárními oběťmi se někdy mohou cítit i velké skupiny obyvatel po spáchání brutálního trestného činu vůči členovi jejich skupiny (rasový útok apod.). [JELÍNEK, 1998]

1.2.3 ANONYMNÍ OBĚŤ

Anonymní oběť je individuálně neurčitelná, například instituce, organizace. Konkrétní fyzická osoba není obětí přímo, ale zprostředkovaně. Například při tzv. „vytunelování banky“, daňovém úniku, apod. [SOCHŮREK, 2003]

1.2.4 OBĚŤ „S POVINNOSTÍ ODPUSTIT“

Tento druh oběti můžeme chápat ve dvou základních rovinách.

1) oběť má k pachateli silný emotivní vztah (partner, rodič, dítě). Jestliže někdo z těchto „blízkých pachatelů“ ublíží jemu, nebo někomu druhému, je mu tento „povinen odpustit.“ Jako příklad lze uvést oběti domácího násilí či jiné formy agrese v rodinném prostředí, sexuálního zneužívání. Tyto oběti hledají omluvu pro trestné jednání svého blízkého.

2) oběti z řad profesí, které mají v „popisu práce“ zacházení s psychicky anomálními a problémovými lidmi – pomáhající profese, psychiatři, zdravotnický personál, pracovníci sociálních ústavů atd. Velmi zvláštní pozici pak zaujímají duchovní a věřící lidé, kteří mají odpuštění jako součást své víry. [ČÍRTKOVÁ, 2000]

1.2.5 MNOHOČETNÁ OBĚŤ

Touto obětí může být jedinec, který:

a) není z psychologického hlediska problémovou osobností (nejedná se o člověka agresivního, konfliktního, podivínského), nežije rizikovým způsobem života, nepohybuje se v rizikových skupinách ani prostředí. Nejčastěji se definice tohoto typu obětí soustřeďuje do oblasti dohadů – nešťastná náhoda, shoda nepříznivých okolností, smůla.

b) je z psychologického hlediska osobností problémovou (jde o člověka agresivního, konfliktního, podivně se chovajícího, zneužívajícího drogy nebo alkohol), žije rizikovým způsobem života, pohybuje se v rizikových skupinách. [srov. ČÍRTKOVÁ, 2000; SOCHŮREK 2003]

1.2.6 OBĚŤ PREDESTINOVANÁ

Za oběť predestinovanou je považován člověk, který se stává opakovaně obětí trestného činu vlivem určitých osobnostních dispozic, které ho činí v očích pachatele natolik zajímavým, že si ho opakovaně vybere jako terč svého útoku. Jako příklad zde může sloužit vyzývavě oděná žena, která svým zjevem „provokuje“ muže s násilnickými sklony. [ČÍRTKOVÁ, 2000]

1.2.7 SURVIVOR

Současná odborná literatura používá tento pojem zejména v souvislosti s hromadnými neštěstími, katastrofami či únosy. Termín pochází z angličtiny a do češtiny bývá překládán jako oběť, která přežila nebo přeživší (ten, kdo přežil útok pachatele, člověk který přežil nehodu, neštěstí atd.). Na oběť, která přežila, je spíše nazíráno jako na člověka poškozeného, který v události sehrál pasivní roli, byl slabší. Naproti tomu přeživší, který přežil díky vlastní aktivitě, je vnímán jako člověk statečný, schopný nepodlehnout. [Institut pro kriminologii *[online]*. Praha : 2008 *[cit. 2010-04-22]*. Dostupné z WWW: <ok.c/iksp>]

1.3 ČLENĚNÍ OBĚTI PODLE CHARAKTERU TRESTNÉHO ČINU

Členění (kategorizace) oběti je v tomto pojetí dáno charakterem trestného činu, jehož je konkrétní člověk obětí. Hovoříme o důvodech, které vedou pachatele ke spáchání trestného činu, a následném „zařazení“ oběti. [OSMANČÍK, 1993]

1.3.1 HLEDISKO KRIMINOLOGICKÉ

- a) oběti tradičních trestných činů (násilné, majetkové, mravnostní),
- b) oběti nových, netradičních a vyšších forem kriminality, zejména organizované kriminality, obchodu s drogami, bílým masem apod.,
- c) oběti nezákonného zneužití ekonomické moci (poškození spotřebitelů, daňové úniky, úplatkářství a korupce). [OSMANČÍK, 1993]

1.3.2 HLEDISKO KRIMINALISTICKÉ

Jedno z kriminalistických dělení oběti násilných trestných činů závisí na zhodnocení místa nálezu oběti. Rozlišuje se obět':

- a) pohozená – je zanechána zpravidla na místě činu, pachatel se nesnaží ji ukrýt nebo ztížit její následnou identifikaci,
- b) skrytá – pachatel obět' zahrabe či jinak skryje, místo nálezu oběti nebývá často místem činu, někdy se snaží ztížit její identifikaci,
- c) vystavená – je typická pro sexuální devianty, kdy obět' upravují do určité polohy nebo pomocí úpravy oběti „posílají vzkaz“. Tyto skutečnosti mají, vedle vyšetřujících policistů, velký význam i pro psychologa, lze z nich například usuzovat na přítomnost sexuální deviace, typ pachatele apod. [OSMANČÍK, 1993; Institut pro kriminologii *[online]*. Praha : 2008 *[cit. 2010-04-22]*. Dostupné z WWW: <[ok.c/iksp](#)>]

1.3.3 HLEDISKO PARTICIPACE OBĚTI (MÍRY ZAVINĚNÍ)

Pojem vina zde nelze chápat ve smyslu trestně právním a určitý podíl oběti na vzniku trestného činu nesnímá z pachatele vinu ve smyslu trestně právním. Například Mendelsohn rozlišuje oběti na úplně nevinnou oběť, oběť s malým podílem viny, oběť se stejným podílem viny jako pachatel a simulující nebo imaginární oběť. Zapletal zase uvádí Holystovo třídění oběti, a to podobně jako další autoři podle „míry zavinění“ oběti:

1) oběti, které si zavinily svou viktimizaci, a to:

a) individuálně (oběť - provokatér),

b) příslušností k rizikové skupině, která je společností hodnocena negativně,

2) oběti, které nezavinily svou viktimizaci

a) individuálně (občan okradený přesto, že řádně zabezpečil svůj majetek),

b) příslušností k rizikové skupině, která je společností hodnocena pozitivně, (policista).

[OSMANČÍK, 1993; ČÍRTKOVÁ, 2007]

1.3.4 HLEDISKO INTERAKCE PACHATEL – OBĚŤ

Zde stojí základní otázky uchopení problému oběti a tím i viktimologie. Lze si položit otázky pro ilustraci složitosti zkoumaného problému: Proč si pachatel vybírá právě onu konkrétní oběť (pohlaví, stáří, rasu, barvu vlasů, příslušnosti k sociální skupině)? Jde pachateli o majetek oběti a její osoba nehraje primární roli? Slouží oběť jako zastrašení, výhrůžka? Jaká je role oběti v jeho motivaci? Jakou roli hraje místo, které si pachatel vybral? Chodí tudy nebo je místo náhodné? Je na tom hůře oběť jednoho, avšak závažného trestného činu než oběť několika méně závažných trestných činů? Ptát se můžeme dále, vybral by si pachatel tuto oběť, kdyby zaútočil později (dříve)? Pokud se zaměříme například na trestný čin znásilnění, proč si pachatel vybral konkrétní ženu? Šlo o náhodný výběr, nebo se zaměřil na ženu, která mu připomíná nějakou ženu z minulosti, nedostupný ideál, bojí se žen, vybíjí na nich svůj vztek? Důvody mohou být velmi rozmanité. [OSMANČÍK, 1993; ČÍRTKOVÁ, 2007; [Institut

pro kriminologii [online]. Praha : 2008 [cit. 2010-04-22]. Dostupné z WWW: <ok.c/iksp>]

1.3.5 HLEDISKO CHOVÁNÍ OBĚTI

Vědomě či nevědomě může oběť svým chováním ovlivnit vznik a průběh trestného činu. Trestné činy, na jejichž vzniku a průběhu se oběť vůbec nijak nepodílí, jsou považovány některými viktimology spíše za výjimku než pravidlo. Oběťmi se velmi často stávají lidé, kteří zareagují jinak, než pachatel předpokládá. Například obsluha přepadené banky, stanice nebo prodejny klade odpor nebo se pokouší zmáčknout tísňové volání. Ať je již motivace chování jakákoliv, pachatel se cítí ohrožen, lekne se a může oběť vážně zranit nebo zabít. (V těchto případech se však spíše mění charakter oběti, například z přepadené a nezraněné na přepadenou a navíc ještě zraněnou či dokonce usmrcenou). To dobře vědí i pachatelé a svoji obhajobu staví na tom, že chtěli jen peníze a nechtěli střílet, natož zabít, což v kontextu řečeného může být i pravda. Podobně může dojít i k tzv. zakrývací vraždě, kdy pachatel neměl úmysl oběť usmrtit, avšak učiní tak ze strachu, že byl obětí poznán a obává se prozrazení. Za další rizikové faktory chování oběti se dále uvádí pohyb po tmavých, málo frekventovaných a odlehlých místech, navazování kontaktů s neznámými osobami, vpuštění neznámých osob do bytu, autostop, opilost, špatné zabezpečení (bytu, garáže, auta...), vychloubání se vlastnictvím (cenných předmětů), pohyb v rizikových skupinách (party, gangy), kde hrozí konkurenční boj, vyřizování účtů, msta atd., pohyb na hraně zákona nebo za ní, agresivní a arogantní chování. [OSMANČÍK, 1993]

1.4 TYPOLOGIE OBĚTI, VYBRANÉ TYPOLOGICKÉ PŘÍSTUPY

Viktimologové, podobně jako vědci mnoha dalších oborů, vytvořili s cílem určitého členění obětí i jejich různé typologie. [ČÍRTKOVÁ, 2000]. Typologické přístupy a pohledy lze rozdělit na:

1) typologie obětí podle trestného činu, který byl na nich spáchán. Z tohoto hlediska se rozlišují:

- a) oběti přímého fyzického násilí,
- b) oběti sexuálního násilí,
- c) oběti s majetkovou újmou, způsobenou vloupáním do soukromí,
- d) oběti podvodů,

2) typologie obětí podle reakce na trestný čin rozlišujeme:

- a) oběť s expresivní a kontrolovanou reakcí,
- b) oběť pasivní,
- c) oběť aktivní.

Nejčastěji používaná typologie podle významného viktimologa E. A. Fattaha [Fattah, E. A. 1994. „From Victimization by the State to Victimization by Crime: A Side-Effect of Transition to Democracy]:

a) zúčastňující se oběť - trestnému činu předchází interakce mezi pachatelem a obětí, oběť ovlivňuje motivaci pachatele nikoliv zanedbatelným způsobem, pachatel a oběť se vzájemně znají (je tomu tak u většiny násilných trestných činů),

b) nezúčastňující se oběť – oběť a pachatel se navzájem neznají, před činem nedochází k interakci oběť – pachatel. Oběť začala vnímat až útok, neměla k dispozici nástupové ukazatele nebo je nevnímala, nevěnovala jim pozornost,

c) provokující oběť – oběť se sama vystavila nebezpečné situaci tím, že ji vědomě či nevědomě podcenila nebo špatně odhadla pachatele,

d) latentní oběť – u této oběti jsou obvykle přítomny všechny viktimogenní faktory. Oběť není obecně známá a to jak formálně (úřadu, policii), tak neformálně (spolupracovníci, známí atd.). Jde o oběti domácího násilí i sexuálního zneužívání a výzkumy na dospělých dokazují vysokou latenci těchto jevů v jejich životní historii z čehož vyplývá, že policejní a soudní statistiky zachycují pouze nepříliš vysoké

procento této problematiky a to nejčastěji u velmi vyhraněných případů (těžká zranění oběti atd.),

e) nepravá oběť – pachatel si spletl cíl útoku. Ve vztahu k postiženému můžeme hovořit o tom, že šlo o shodu nešťastných náhod, byl v nepravý čas na nepravém místě. [OSMANČÍK, 1993, ČÍRTKOVÁ, 2007]

1.5 VIKTIMOLOGIE – NAUKA O OBĚTI

Viktimologie zkoumá vědeckým způsobem oběti trestných činů. Zajímá se, jakou roli hraje oběť v motivaci pachatele, a jakým způsobem se spolupodílí na interakci v průběhu trestného činu. Nejde však o to, zatížit oběť určitou spoluvinou, a tím omlouvat pachatele a snažit se jej zbavit viny. Viktimologie směřuje k vypracování poznatků o tom, jak se lze účinně vyhnout roli oběti a jakými preventivními opatřeními lze snížit riziko ohrožení. Zavádí se pojem tzv. bezpečného chování.

Současný zájem o viktimologickou problematiku je logickým vyústěním určitých pochybností o přiměřeném postavení oběti v systému spravedlnosti a trestního práva. Nelze přehlédnout, že v průběhu vývoje společnosti ztrácela oběť své původní přirozené postavení aktivního prvku v uplatňování spravedlnosti do té míry, že se nakonec ocitla téměř na vedlejší koleji. Prakticky až ve třicátých letech dvacátého století se začínají mezi odborníky i veřejností objevovat kritické názory na účet zajištění práv obětí trestných činů a jednání s nimi v době po spáchání trestného činu, a to jak z hlediska právních, tak i psychologických souvislostí. Právníci, psychologové, kriminologové a další odborníci spojují své úsilí a pod názvem viktimologie uvádějí v život novu oblast odborného zkoumání, která si klade mimo jiné za cíl dosáhnout faktické změny ve prospěch obětí trestných činů. V rámci viktimologie jako vědecké disciplíny se pozornost odborníků zaměřuje na velké množství různých problémů, ve kterých se prolínají právní, psychologické, sociologické, kriminologické a další aspekty. Značný badatelský zájem se soustřeďuje na poznání viktimogenních situací. Jsou místa a časové okamžiky, se kterými je spojeno velké riziko ohrožení. Jestliže se těmto místům a časovým okamžikům vyhýbáme, snižujeme pravděpodobnost, že se staneme obětí určitých trestných činů. Zdá se, že všechna světová velkoměsta jsou podle tohoto

hlediska výrazným způsobem strukturována. Lze je členit na tzv. specifické viktimogenní zóny např., pro loupeže, vloupání, znásilnění, drogovou kriminalitu, vražedné útoky apod. V roce 1970 byl v New Yorku zřízen velký výzkumný tým, který se zabýval touto problematikou, označovanou v odborné literatuře výrazem kriminální geografie a kriminální ekologie. Obdobné výzkumy probíhaly v Tokiu a Torontu. Obecně se zdá, že pro viktimogenní lokality jsou příznačné mimo jiné následující momenty:

- a) leží v blízkosti velkých lokalit s levnými obecními byty, ve kterých bydlí velké množství svobodných, nezaměstnaných mužů nad patnáct let,
- b) jsou spojeny hustou sítí veřejných dopravních prostředků a jsou tedy snadno dostupné,
- c) nejsou protkány sousedskými vztahy a vazbami, lidé se o své sousedy nezajímají,
- d) jsou sociálně nepřehledné, nelze snadno rozpoznat domácí lidi od vetřelců a cizinců,
- e) v pravidelném rytmu jsou opouštěny svými uživateli (přes den lokality bydlení a večer administrativní a správní lokality).

Výsledky viktimologických výzkumů z minulosti nasvědčují tomu, že výskyt kriminality se soustřeďuje do městských částí s typickou levnou výstavbou, kde žijí sociálně slabé rodiny s mnoha dětmi. Autoři, jako například Čírtková či Špatenková ve svých dílech zabývajících se oběťmi, poukazují na to, že právě z těchto rodin pochází nemalá část pachatelů a současně i obětí. Kriminalita, které se tyto pachatelé dopouštějí, se v mnohém podobá profesím, které jinak vykonávají. Míní se tím okolnost, že pachatelé, kteří nemají žádnou odbornou kvalifikaci a jejichž chování je zaměřeno na bezprostřední uspokojování potřeb, si neosvojují kriminální techniky jako sérioví pachatelé násilné či majetkové trestné činnosti. Využijí každé příležitosti, prosazují se primitivním, brutálním násilím, které neváhají použít ani proti vlastním sousedům. Někteří autoři pokládají popsaný kriminální jev za aktuálně nejzávažnější problém. Psychologie oběti postupuje ve výzkumu viktimogenních faktorů ještě o kousek dále. Doplnuje jejich výčet o možné zdroje rizik, které jsou spojeny s individuálními zvláštnostmi člověka.

V rámci psychologického přístupu se běžně rozlišují tři skupiny viktimogenních faktorů:

- a) sociální (tj. profese, sociální vrstva, pozice v rodině, např. nejstarší a nejmladší dítě, styl rodinné výchovy, patologie v rodině),
- b) osobnostní (tj. konstelace osobnostních vlastností, která činí jednice náchylným pro roli oběti, nikoli však univerzálně, nýbrž pro konkrétní typ deliktů, např. podvodu, znásilnění),
- c) behaviorální (tj. rizikové chování, např. vyhledávání viktimogenních lokalit, provokující jednání). [ČÍRTKOVÁ, 2001]

1.5.1 VIKTIMIZACE - PROCES POŠKOZOVÁNÍ OBĚTI

Viktimizací označujeme proces, kdy je jedinec poškozen, je mu způsobena újma, čili, stává se z něj oběť určitého trestného činu. Tento děj je složitější, než se na první pohled zdá.

Výzkumy předních odborníků, jako Ludmily Čírtkové naznačují, že z psychologického hlediska je újma způsobená trestným činem úvodním dějem, na který navazují další zraňující události. Jinak řečeno, proces viktimizace má svou dynamiku, která překračuje bezprostřední a přímé důsledky spáchaného trestného činu. Běžně se rozlišují dvě fáze viktimizace:

- a) primární (újma způsobená pachatelem a vznikající jako přímý, bezprostřední důsledek trestného činu),
- b) sekundární (újma vznikající v důsledku reakcí formálních instancí sociální kontroly nebo neformálního sociálního okolí, např. druhotné psychické poškození oběti tím, jak na událost reaguje nejbližší okolí, nebo traumatizující projednávání věci před soudem). Zdrojem sekundární viktimizace může být samozřejmě i nevhodné jednání policistů (necitlivý a netaktní přístup, nevhodná komunikace, nesrozumitelné vysvětlení dalšího průběhu vyšetřování). Policisté by neměli zapomínat, že oběť trestný čin nespáchala. [CHODĚRA, 2003]

V souvislosti s psychologickým zkoumáním problému, jak se jedinec vyrovnává s prožitou kritickou událostí a vlastní vzniklou újmou, se zavádí ještě třetí fáze, tj. terciární viktimizace. Takto se označuje stav, kdy jedinec není schopen se přiměřeně vyrovnat s traumatickou zkušeností, přestože z objektivního hlediska došlo k nápravě či odškodnění. Psychicky se zcela zásadně mění, dochází k nalomení původní životní cesty, člověk není schopen navázat na původní pracovní kariéru, mění životní styl, nedokáže žít normálním partnerským životem. Je srozumitelné, že pozadí terciární viktimizace je třeba hledat ve zvláštностech osobnostního založení oběti. V návaznosti na primární a sekundární viktimizaci se rozlišují tzv. primární a sekundární rány. Pomocí těchto pojmů lze objasnit, v čem se liší první a druhá fáze viktimizace a co je jejich psychologickou podstatou. Primární rány vznikají v průběhu primární viktimizace a jsou trojího druhu:

- a) fyzická újma (tj. narušení fyzické integrity, počínaje lehčími zraněními a konče těžkým ublížením na zdraví či dokonce usmrcením postižené osoby),
 - b) finanční újma (poškození či ztráta majetku, ale též ušlý zisk či náklady na úzdavu),
 - c) emocionální újma (emocionální rány jsou těžko objektivně postižitelné, protože se odvíjejí v prožívání oběti a souvisejí s jejím osobnostním založením neboli individualitou. Mohou být značně ničivé a obtížně odstranitelné, mohou mít rozmanitou podobu, např. nespavost, plačtivost, úzkostné stavy, snížená pracovní výkonnost).
- [ČÍRTKOVÁ, 2007, CHODĚRA, 2003]

Sekundární rány jsou výlučně psychologického rázu a dochází k nim v průběhu sekundární viktimizace. Přestože mají z právního pohledu méně výrazné materiální znaky, má se v současnosti za to, že mohou zraňovat krutějším způsobem než primární rány. Nejčastěji se uvádí, že sekundární rány jsou tvořeny následující trojicí pocitů:

- a) pocit nespravedlnosti - mnoho okolností v průběhu vyšetřování a soudního projednávání věci může oběť sužovat a vyvolávat v ní pocit nespravedlnosti, např. nedostatek informací, odkládané soudní jednání, vyšetřování pachatele na svobodě, shovívavé tresty nebo podmíněné odsouzení,
- b) pocit nedůstojnosti - oběti často strádají pocitem poníženosti a ztráty lidské důstojnosti. Může se jednat o důsledek necitlivě vedeného výslechu nebo

senzacektivého přístupu médií. Posilovat pocit ponížení může rovněž nevhodná reakce blízkého okolí. Lidé mají tendenci vyhýbat se kontaktům s poškozenými a oběťmi trestných činů. Tato tendence je spojena s implicitní laickou teorií o tom, že oběť nese nějakým způsobem vinu na tom, co se jí přihodilo, nebyla dostatečně opatrná nebo byla příliš nápadná svým způsobem života. Tento stereotyp o podílu na zavinění má svoji psychologickou funkci, umožňuje totiž utěšit svědomí lidí kolem. Jestliže oběť může alespoň částečně a třeba i nepřímo za to, co se přihodilo, nemusí se „slušný“ člověk trápit soucitem k ní a prožívat bolest ze ztrát a újmy, která oběť postihla, c) pocit izolace - navazuje na uvedený mýtus o spolupodílní oběti na její viktimizaci. Pocit izolace je prožitkovým důsledkem změn, které prodělávají vztahy v bezprostředním sociálním okolí, v rodině, na pracovišti či v místě bydliště. Dosavadní postoj lidí k jedincům, kteří se stali obětí trestného činu, se často mění, kontakty řídnu, chování se stává strojeným a vytrácí se z něj přirozenost. Bývá patrná tendence se oběti spíše vyhýbat. Postižený tyto změny registruje a trpí pocity osamění. V konečném efektu se poškozený jedinec utvrzuje v dojmu, že jej kritická událost změnila, že je jiný, než dříve. Prožívá vnitřní psychickou dezintegraci, která zpětně vyvolává nepříjemné pocity v těch, kdo jsou s postiženým v kontaktu a snaží se mu pomoci. [ČÍRTKOVÁ, 2001; ČÍRTKOVÁ 2008]

1.6. PSYCHOLOGICKÉ ASPEKTY OBĚTI

Velkou roli hraje po prožitém trestném činu psychika. Je velmi důležité nezanedbat pomoc a správný přístup k postiženým.

1.6.1. PSYCHOLOGICKÝ DOPAD KRIMINÁLNÍHO ČINU NA OBĚŤ

Bezprostřední prožívání újmy představuje aktuální reakci jedince na primární viktimizaci. Je pochopitelné, že duševní vyrovnávání se s náhlou negativní událostí má individuálně různý průběh. Přesto lze poukázat na určité obecné příznaky, které se u různých lidí zabarvují různou intenzitou, prudkostí a délkou trvání. Obecně vzato,

viktimizace představuje velmi stresující událost, která je neočekávaná, nenadálá a nepředvídatelná. Je prakticky nemožné se na ni dopředu připravit, je nesmírně obtížné se s ní rozumově vypořádat a téměř nemožné se jí vlastním přičiněním vyhnout.

Všechny uvedené znaky ve svém souhrnu způsobují, že viktimizace je prožívána poškozeným či obětí jako krize, která ohrožuje jádro osobnosti. Dominuje pocit zaskočení, nepříjemného překvapení. Typická bývá proto reakce „proč zrovna já,“ „nikdy jsem si nemyslel, že se to přihodí zrovna mně.“ V prožívání oběti se obvykle setkáváme s příznaky, které vytvářejí výše zmíněnou emocionální újmu. Někteří psychologové zavádějí v této souvislosti výraz „neviditelné rány“, vznikající jako důsledek kriminálního útoku. [ČÍRTKOVÁ, 2007; ŠPATENKOVÁ, 2004]

Do výčtu těchto neviditelných ran patří především následující psychologické skutečnosti:

a) pocit zneuctění. Oběti tento pocit vyjadřují např. tím, že se jim svět protíví, že ztratily svou vnitřní a duševní rovnováhu nebo že zmizelo jejich přesvědčení, že jsou v pořádku,

b) ztráta pocitu sebedůvěry. Schopnost přiměřeně důvěřovat sobě a svému okolí je znakem každého duševně vyrovnaného člověka. K normálnímu životu potřebujeme do určité míry důvěřovat svým přátelům, známým, ale i neznámým lidem. Žijeme s tím, že náš svět je v podstatě uspořádaný, relativně bezpečný a koneckonců předvídatelný. Všechny tyto přirozené předpoklady jsou prožitkem kriminálního útoku silně otřeseny, pocit důvěry bývá ochromen a svět a lidé v něm se začínají jevit jako nepředvídatelní,

c) ztráta pocitu autonomie. Zdravý člověk má pocit, že rozhoduje o svém jednání, že může volit mezi různými způsoby chování a jejich důsledky. Počítáme s tím, že jsme schopni kontrolovat většinu životních situací a vlastní aktivitou můžeme překonávat vnější nepříznivé okolnosti. Oběť o tyto jistoty přichází. Cítí se slabá, bezmocná a rozčarovaná. Dosavadní náhled na sebe a na okolí se rozpadá. [ŠPATENKOVÁ, 2004; VIZINOVÁ, 1999]

Prožívání újmy má svou dynamiku. V závislosti na tom, jaký obraz skýtá chování prožívání jedince poté, co se stal obětí trestného činu, se rozlišují určité etapy či fáze vyrovnání se s krizí. Zpravidla prochází prožívání újmy třemi fázemi. Jsou to:

1) fáze šoku (též fáze nárazu). Nastává bezprostředně po kriminálním útoku. Jedinec je zaskočen kritickou událostí, dynamika prožívání odpovídá stresovým reakcím tak, jak je popisuje psychologie stresu. Velmi často lze chování a prožívání oběti popsat jako „ztuhnutí úlekem,“ které je vystřídáno dezorganizací. Poškozený se cítí a jedná zmateně. Nemůže a nechce uvěřit tomu, co se stalo. Uplatňují se obranné mechanismy, zejména popření nebo regrese. Někdy bývá nápadná jeho netečnost. Celková psychická dezorganizace se projevuje neschopností srozumitelně se vyjadřovat, souvisle mluvit a racionálně uvažovat. Přirozené jsou rovněž poruchy fungování paměti, zejména procesu vybavování. Délka této fáze je individuálně odlišná, od několika hodin až po několik dnů.

2) fáze nastupující adaptace. Oběť se začíná s událostí postupně vyrovnávat. Zpracovává prožité trauma a začleňuje je do své osobní historie. Zpravidla kolísá mezi dvěma polohami, které se střídají v čase. Pro první polohu je příznačné, že se postižený k traumatické události prožitkově navrácí. Hovoří o ní, konfrontuje své pocity v komunikaci s blízkými lidmi, znovu je zaplavován silnými emocemi smutku či zloby, strachu, odporu i pocity viny. Druhá poloha je psychologicky opačná. Oběť odmítá o traumatu hovořit, snaží se popřít své přirozené pocity, stahuje se do sebe. Touto dynamikou se vysvětlují časté výkyvy v náladách a chování obětí. Náhlá vzednutí i utišení emocí jsou v této fázi průkazem přirozeně postupující adaptace na prožitou krizi. Jedinec se postupně smiřuje se vzniklou situací, pochopení a racionální zpracování situace postupně zatlačuje původní pocity zoufalství a smutku, přivyknutí novým okolnostem a prožitkové zpracování krize však není stabilní, časté bývají kratší či delší úseky dekompenzace, ve kterých dochází k revokaci původních stavů a prožitků jako pláč, bezradnost, ztráta životní perspektivy apod. Délka trvání této fáze je opět individuálně odlišná, a souvisí s hrubostí utržených ran a rozsahem újmy. U obětí závažných trestných činů může trvat poměrně dlouho, třeba i jeden rok.

3) fáze konečné adaptace. Jedinec v jejím průběhu dospívá ke konečnému zpracování prožitého traumatu, vzpomínky ztrácejí bezprostřední emocionální náboj, jsou integrovány do kontinua prožívání. Dosti často se setkáváme s tím, že jedinec nejdříve rezignuje, je netečný, lhostejný a bagatelizuje vzniklou újmu. Záleží na mnoha

okolnostech, zda vůbec a v jakém časovém úseku dospívá oběť ke konečnému zpracování trýznivé minulosti a navrácí se opět plnohodnotně do života. Podstatou této fáze je psychická reorganizace oběti. To prakticky znamená, že narušená, otřesená neboli dezintegrovaná osobnost se znovu integruje. Totéž lze vyjádřit laickým výrazem „člověk se znovu sbírá“. V prožívání jedince již nejsou veškeré city vázány na kritický incident. Jedinec začíná disponovat volnou emocionální energií, kterou může investovat do nových prožitků. Je však třeba poznamenat, že oběť nezapomíná zcela na prožité trauma. Ve zpracované podobě zůstává trvalou součástí její osobnosti, neboť sebepojetí, struktura životních jistot a hodnot jsou pozměněny. [ŠPATENKOVÁ,2004;VIZINOVÁ, 1999]

Dopad trestného činu na oběť problémově směřuje k primární viktimizaci a jejím následkům na kvalitu dalšího života. Vědecké zkoumání toho, jak se kriminální čin promítá do chování a prožívání oběti v krátkodobé i dlouhodobé perspektivě, je v současné době orientováno především na popis a klasifikaci vyskytujících se jevů. Přitom se prosazuje tendence maximálně detailně popsat specifické důsledky konkrétních druhů trestných činů na oběť. Tomu odpovídají i nově zaváděné pojmy jako např. syndrom sexuálně zneužitého dítěte, trauma znásilnění, syndrom týrané ženy. Hlavním problémem však zůstává, na čem závisí síla dopadu trestného činu na oběť. Jak lze vysvětlit, že přibližně stejný kriminální útok v jednom případě vedl k ochromení způsobilosti oběti vrátit se do všedního života, zatímco v druhém případě proběhla tzv. dynamika prožívání újmy učebnicovým způsobem, tedy končila fází zhojení. Dopad trestného činu na oběť je vždy individuální. Eventuální vznik vážných následků, které jsou označovány diagnózou „posttraumatická stresová porucha“ záleží především na třech důležitých faktorech, a to previktimní osobnosti, okolnosti primární viktimizace a reakci okolí na trestný čin a přístup profesionálů i okolí. [VIZINOVÁ, 1999]

1.6.2. REAKCE OKOLÍ

Podpora nejbližšího okolí v době těsně po spáchání činu může výrazně ovlivnit návrat oběti do obyčejného života. Je zcela postačující, když se v okolí oběti vyskytuje důvěryhodná osoba, která je připravena doprovázet oběť na její cestě k uzdravě. To

ovšem předpokládá, že blízké osoby skutečně vědí, co oběti pomáhá a co jí naopak škodí. Snad nejčastěji se vyskytujícím problematickým chováním okolí je strategie ignorování faktu trestného činu. Okolí pak komunikuje s obětí, jako by se nic nestalo, vyhýbá se hovoru o bolavých místech a vybízí ji k tomu, aby na incident konečně zapomněla. Tato strategie blokuje přirozené mechanismy vyrovnávání se s traumatem. Nevhodné reakce okolí na primární viktimizaci posilují negativní dopad trestného činu na oběť. Pro kontraproduktivní strategie zacházení s obětí trestného činu jsou typické dva mylné mýty, a to, že oběť musí co nejdříve na vše zapomenout, proto je třeba se k ní chovat, jako by se nic nestalo a druhým je ten, že oběť je nemocný člověk, vyléčí ji odpočinek, klid a vhodné léky. Přesný opak je pravdou. Oběť nikdy zcela nezapomene na trestný čin a na návrat do všedního života nemůže jen pasivně čekat. Do zhojení utržených ran musí investovat svou vlastní energii. Vzniku posttraumatické stresové poruchy lze v mnoha případech předejít. To platí nezávisle na druhu násilí, kterému byla oběť podrobena. Vše nasvědčuje tomu, že ještě v době po činu existují vhodné časové úseky, v nichž lze utlumit devastující dopad traumatizujících okolností činu. Existují zvláště citlivé postviktimizační úseky, které rozhodují o psychických následcích, jež si oběť odnese do dalšího života. Jde o takové časové intervaly, ve kterých je oběť zvláště vnímavá pro signály z vnějšku. Citlivě registruje otevřené i skryté reakce známých lidí v okolí. Tyto signály později sama použije pro to, aby přidělila traumatické události svůj osobní smysl. [Www.bkb.cz *online*]. Praha : 2010 [cit. 2010-04-20]. *Bílý kruh bezpečí. Dostupné z WWW: <bkb.cz>.*]

1.6.3 JEDNÁNÍ S OBĚTÍ TRESTNÉHO ČINU

Jednání s člověkem, který prožil krizový zážitek, je velmi náročné. I policisté prožívají tyto situace jako stresující. Sdělování nepříjemných zpráv, první kontakt s obětí či poškozeným představují profesionální situace, kdy je zapotřebí citlivě volit správný přístup. Psychologická doporučení pro jednání s oběťmi trestných činů se vztahují na verbální a nonverbální komunikaci jednajícího policisty. Nonverbální komunikaci je přitom přisuzován zvláštní význam. Zejména na počátku jednání s člověkem

bezprostředně po kritické události je nonverbální komunikace velmi důležitá. Například pomocí zrakového kontaktu můžeme signalizovat povzbuzení a podporu. U obětí se často setkáváme spíše s tendencí zrakového kontaktu se vyhýbat. Je vhodné přímým a přirozeným způsobem hledět oběti do očí, neuhýbat pohledem při kladení otázek. Navázání zrakového kontaktu zpravidla zlepšuje komunikaci, a tím i kvalitu odpovědí oběti. Je vhodné, aby jednající policista kontroloval své držení těla, zejména když hovoří oběť. Bezděčné odklánění se, nahýbání trupu směrem od oběti naznačuje odstup či averzi. Zcela vzpřímený postoj, vzpřímená či mírně vzad držaná hlava signalizuje neosobní jednání. Tyto spontánní a bezděčné prvky oběť citlivě registruje a působí na ni nepříznivě. [srov. ČÍRTKOVÁ, 2000; ČÍRTKOVÁ 2007]

1.6.4 DŮSLEDKY TRESTNÉHO ČINU PRO OBĚŤ

Každý trestný čin a jeho charakteristiky lze hodnotit a analyzovat z mnoha hledisek. Zde se soustředíme pouze na hlediska určující, z nichž vyplývají důsledky pro oběť: a) hledisko právní – jaký trestný čin či přestupek byl spáchán, jak je právně kvalifikován, jaký trest byl nad pachatelem vysloven atd. (Můžeme jej také hodnotit v rámci stanovení fází jednotlivých oborů forenzní psychologie – vyšetřovací, rozhodovací a vykonávací). Dopadení pachatele znamená pro oběť (i oběť sekundární) ulehčení. V případě dopadení např. sériového sexuálního agresora může jít o celá města i celou společnost. Naopak stresující může být pro oběť setkání s pachatelem před soudem, stresující může být i, dle oběti nepřiměřeně nízký trest pro pachatele, obava z jeho pomsty po propuštění či pomsty jeho rodiny, společníků nebo přátel, b) hledisko psychologické – souvisí s hlediskem právním. Patří sem prožitý strach, previktimní osobnost ale i psychologická hodnota ztrát (např. odcizení či rozbití věci, která má pro oběť vysoký emotivní náboj – památka na blízkého člověka atd.). Závažnost psychické újmy nemusí být nutně přímo úměrná závažnosti újmy fyzické. I trestný čin bez zranění může mít závažné psychické následky. Podobně tomu je i v případě trestných činů, kdy nedojde k fyzickému kontaktu pachatele s obětí. K závažným psychickým dopadům dochází v těchto případech tehdy, když je zraněn nebo trpí jiný člověk, při vzetí jako rukojmí, jako násilí (nepřímé) pocítuje člověk i

- vloupání do svého domova,
- c) hledisko kriminologické – o jaký trestný čin jde, je typický pro danou lokalitu, jak je tento druh trestného činu frekventován ve společnosti, jaká je kriminologická diagnóza pachatele a oběti,
 - d) hledisko kriminogeneze včetně průběhu samotného trestného činu,
 - e) hledisko sociální – reakce rodiny, okolí, masmédií,
 - f) hledisko časové – krátkodobé či dlouhodobé účinky a dopady,
 - g) hledisko preventability – jak podobným trestným činům obecně předcházet, (kamerové bezpečnostní systémy, pohyb policejních hlídek), preventivně – výchovné působení (např. varování dětí, aby nesedaly do aut s neznámými osobami, nenechaly se vlákat do domu),
 - h) hledisko reálnosti hrozby – je rovněž široce diskutováno. Jde o známé výhrůžky bombovými útoky, únosy letadel, držení rukojmí či přepadení s atrapy střelných zbraní nebo granátů. Oběti které takovýto „útok“ prožily, nejsou vystaveny o nic menšímu stresu než kdyby pachatel měl zbraň skutečnou. Významným sekundárním viktimizačním faktorem může pak být pro oběti i pocit studu, že pachateli na jeho úskok „naletěly“. [ČÍRTKOVÁ, 2000]

1.7. PRÁVNÍ POMOC

V současném právním prostředí České republiky má oběť omezené možnosti obrany. Jednou z možností regulace, je regulace pomocí právních norem, které obsahují pravidla chování. Vliv na právní normy mají i další faktory - pravidla slušnosti, morálka, právní vědomí a spravedlnost. Předpokladem funkce práva ve společnosti je jeho znalost a případné nedodržování je postíženo sankcí. Moc práva se v právní pomoci obětem trestné činnosti většinou neaplikuje, neboť již došlo k porušení práva a očekávání oběti není v rovině preventivní, ale represivní. Právní pomoc poskytují advokáti, soudci, státní zástupci, policejní vyšetřovatelé. Pro efektivní právní pomoc nestačí pouze právní povědomí a znalost právních norem, ale je nutné znát i způsob,

jakým je možné právo uplatnit. Osoba, která poskytuje právní pomoc na pozici právního poradce musí bez přípravy formulovat odpovědi na otázky, které jsou pokládány obětí. Tyto odpovědi musí být dostatečně odborné, ale současně srozumitelné. Základním obsahem právní pomoci je nabídnout možnosti dalšího postupu, včetně vysvětlení obsahu, dopadu a souvislostí. [ČÍRTKOVÁ, 2007]

1.7.1 DEFINICE POŠKOZENÉHO

Termínem poškozený zde myslíme subjekt adhezního řízení, kterému byla způsobena škoda na zdraví nebo majetku, nebo mimo adhezní řízení, kdy mu byla způsobena morální nebo jiná újma a má procesní práva v trestním řízení. [srov. §43 a §51 TŘ] Poškozený má obecná práva, a to právo na poučení, právo být zastupován nebo dát se zastupovat zmocněncem. Dále má právo na náhradu škody od obviněného, právo uplatňovat návrhy na dosažení náhrady škody, právo na zajištění majetku na náhradu škody. Má rovněž procesní práva, a to navrhopat provedení důkazů v trestním řízení, nahlížet do spisu a činit si výpisy, zúčastnit se hlavního líčení a aktivně do jeho průběhu zasahovat a konečně má právo na závěrečnou řeč. [CHMELÍK, 2007]

Poškození mohou být informováni o stavu trestního řízení a mají právo podávat opravné prostředky proti rozhodnutí, která se jich přímo dotýkají. Mají také právo na odvolání do rozsudku, který se týče výroku o náhradě škody. Poškozený má dále právo udělovat souhlas k trestnímu stíhání u některých trestných činů, být informován o propuštění nebo útěku obviněného nebo odsouzeného z vězení či zadržetí, právo vzdát se nároku na náhradu škody. V řízení o odklonech má právo na uspokojení svých nároků na náhradu škody. [srov. CHMELÍK, 2007; ŠÁMAL, 2005]

1.7.2 POŠKOZENÝ A JEHO POSTAVENÍ V TRESTNÍM ŘÍZENÍ

V první řadě je třeba rozlišovat mezi poškozeným a obětí, třebaže se tyto pojmy v hovorovém jazyce často nesprávně zaměňují. [SOUKUP, 2006] Podle Soukupa se oběť trestného činu dá chápat ve dvojitým smyslu. Za prvé v rovině zákona o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti č. 209/1997 Sb., za druhé ve smyslu kriminologickém. Z některých hledisek, například z hlediska finanční kriminality můžeme pomýšlet na skupinu obětí vyznačujících se určitou společnou vlastností či shodným právním postavením než na oběť - jednotlivce. Například v případech družstevních záložen jen sporadicky nalezneme jedinou oběť, většinou půjde o skupinu vkladatelů, akcionářů, apod. V případě hrozícího pádu finančních institucí, na jejichž existenci a dalším chodu je dán celospolečenský zájem, se stát pomocí finančních injekcí snaží instituci zachránit z prostředků daňových poplatníků, tudíž důsledky trestněprávně relevantního chování dopadají na všechny občany. V případě, že se třeba z banky podvodnými machinacemi vyvedou vysoké prostředky, nemůžeme mluvit pouze o primární oběti - bance, ale i o sekundární skupině obětí. Subjektům, které deponovaly svoje úspory na konta v uvažované finanční instituci, se nedostane očekávaného výnosu a navíc se musí smířit s faktem, že své peníze nedostanou vráceny. Operuje se i s existencí terciární skupiny obětí. Subjekt ze sekundární skupiny se nalézá v závazkovém vztahu a vzhledem k zastavení toku potřebných financí není najednou schopen splácet pohledávky. Jelikož se i terciární subjekt může nacházet v obdobném postavení, můžeme si navodit představu dominového efektu. [SOUKUP, 2006]

Procesní postavení poškozeného se přiznává tomu, komu bylo ublíženo na zdraví, komu byla způsobena škoda majetková, morální či jiná. V roli poškozeného v trestním řízení se může ocitnout i stát, přičemž vhodným příkladem mohou být daňové trestné činy. Majetkovou škodou se rozumí jen skutečně vzniklá škoda, kterou lze vyjádřit v penězích. Pod majetkovou škodu si lze představit například manažerem banky podvodně odčerpané prostředky ze základního kapitálu. Morální škoda je způsobena např. některými trestnými činy proti lidské důstojnosti nebo některými trestnými činy hrubě narušujícím občanské soužití. Můžeme si pod ní ale představit také

například ztrátu prestiže spořitelny v očích střadatelské veřejnosti poté, co vy jde najevo, že člen statutárního orgánu prováděl velmi nevýhodné operace ke škodě stávajících klientů. Jinou škodou se zde rozumí zejména škoda způsobená na právech, popř. porucha zdraví menší intenzity. Jiná škoda vzniká také například jednáním pachatele proti životu nebo zdraví. Proti majetku, které je z hlediska stadií vývoje trestného činu toliko přípravou nebo pokusem. Takovým jednáním jsou ohroženy společenské vztahy týkající se života, popř. zdraví občana, proti němuž útok směřoval, nebo společenské vztahy týkající se jeho majetku. V tomto případě škoda způsobená na bezpečnosti života občana, zdraví a majetku je jinou škodou, jejíž způsobení opravňuje toho, komu byla způsobena, aby vystupoval v trestním řízení jako poškozený. [ŠÁMAL, 2005]

Vrátíme-li se k podobným příkladům, jako byly předchozí, tak pod škodou jinou můžeme nabídnout jako příklad ztrátu zájmu menší finanční instituce, jež se chtěla sloučit s větším finančním ústavem, jakmile se v trestním řízení prokázalo účelové nadhodnocování cenných papírů větší finanční instituce. Ke škodě morální je třeba uvést, že uvažovaný druh škody musí být způsoben zaviněním pachatele nebo její vznik musí být v kauzálním nexu s trestným činem. Další literatura se zmiňuje rovněž o dalším omezení v postavení poškozeného, a to v případě tzv. narovnání, kde nenáleží práva poškozeného tomu, na koho jen přešel nárok na náhradu škody. [SOUKUP, 2006; ZEZULOVÁ, 2007]

1.7.3 ODŠKODŇOVÁNÍ OBĚTÍ TRESTNÉHO ČINU

Škodu vzniklou ze spáchaného trestné činu by měl uhradit pachatel. Není výslovně nestanoven, zda důvodem neuhrazení škody má být skutečnost, že je nemožné na pachateli náhradu škody vymoci, nebo zda důvod neuhrazení spočívá např. v tom, že oběť neučinila nic tomu, aby náhradu škody domohla. Předchozí neúspěšné vymáhání náhrady škody na pachateli tedy není podmínkou uplatnění nároku na poskytnutí peněžité pomoci. Oběť má naopak možnost požadovat namísto odškodnění pachatele peněžitou pomoc od státu, případně oba nároky uplatňovat souběžně. Přesto důvod neuhrazení má pro poskytnutí peněžité pomoci svůj význam. Zvláštní význam pro posouzení, zda škoda byla uhrazena a do jaké výše, má existence případného pojištění a pojistné plnění poskytnuté pojišťovnou z titulu vzniku pojistné události. [ŠÁMAL; 2005] Zda se vyplacené pojistné započítává do škody, která má být uhrazena, nelze posuzovat paušálně, ale je třeba ji diferencovat v závislosti na povaze pojistného plnění a právních důsledků, které jsou s jeho výplatou spojeny. Pouze tehdy, jestliže předmětem pojištění je náhrada škody (a v důsledku výplaty pojistného přechází zpravidla právo pojišťovny v rozsahu poskytnutého plnění vymáhat škodu na tom, kdo za ni odpovídá), má výplata pojistného z hlediska nároku na peněžitou pomoc význam, neboť se započítává do úhrady škody na zdraví. (V těchto případech zejména tzv. zákonné pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou provozem motorového vozidla, kde částky vyplacené oběti pojišťovnou z titulu zákonného pojištění pachatele je třeba odečíst od částky představující nárok oběti na náhradu škody). Odškodňováním obětí trestného činu se zabývá zákon č. 209/1997 Sb., o poskytnutí pomoci obětem trestné činnosti. Podstatou přijatého zákona je zakotvení podmínek, za nichž stát poskytne finanční pomoc na částečné odškodnění těch, kterým v důsledku trestné činnosti byla způsobena vážnější újma na zdraví a kteří objektivně nemají možnost v přijatelné lhůtě dosáhnout náhrady škody na pachateli. Zákon je koncipován tak, že na jeho podkladě vznikají právní vztahy mezi státem a obětí. Vztahu mezi pachatelem trestného činu, který odpovídá za způsobenou škodu, a obětí, které přísluší nárok na náhradu škody, se tento zákon přímo netýká. Přijatý zákon vychází z těchto principů:

- 1) stát bude poskytovat pomoc na odškodnění jen závažnější újmy na zdraví, neboť ta zpravidla představuje závažnou překážku toho, aby poškozený vlastními silami dosáhl stejných životních podmínek, jaké měl před vznikem újmy;
- 2) stát poskytne pomoc pouze na částečné odškodnění, neboť na oběti lze důvodně požadovat, aby sama aktivně přispěla k odhalení, usvědčení a odsouzení pachatele;
- 3) při stanovení výše pomoci se vychází z výše neuhrazené škody a přihlíží se k dalším hlediskům, jejichž smyslem je zajistit, aby peněžní prostředky byly poukázány především těm osobám, které je vzhledem ke svému věku, pracovní způsobilosti a sociální situaci nejvíce potřebují.
- 4) zákon obsahuje důvody, za nichž stát pomoc neposkytne, aby se předešlo jeho zneužití;
- 5) pomoc má smysl, pokud bude poskytnuta co nejrychleji –i posuzování žádosti musí rychlé a jednoduché.
- 6) stát má vůči oběti právo na vrácení vyplacené pomoci, pokud se oběť domohla odškodnění, za stanovených podmínek se stát může práva na vrácení vzdát. [ŠÁMAL; 2005; ZEZULOVÁ, 2007, KRÁL, 1998; BIČOVSKÝ, 1995]

Uplatňuje-li osoba v trestním řízení nárok na náhradu škody, jejíž vznik není v příčinné souvislosti se skutkem (dílčím útokem pokračujícího trestného činu), který je uveden v obžalobě a pro který je obviněný stíhán, i přes poučení podle trestního řádu soud usnesením rozhodne, že ji jako poškozenou k hlavnímu líčení nepřipouští. Poškozený neztrácí své postavení v trestním řízení ve smyslu § 43 odst. 1 trestního řádu tím, že mu byla již škoda plně nahrazena, třeba ještě před zahájením trestního stíhání, popř. v jeho průběhu. Pojem poškozeného je tedy širší, než pojem subjektu adhezního řízení, když zahrnuje i toho poškozeného, který není podle § 43 odst. 1 oprávněn uplatnit nárok na náhradu škody v trestním řízení. [ŠÁMAL, 2005]

Postavení poškozeného v uvedeném smyslu je zachováno i fyzické nebo právnické osobě, které pojišťovna uhradila za podmínek uvedených v § 806 a násl. ObčZ škodu vzniklou z trestného činu plněním z pojištění. Práva poškozeného má i Všeobecná zdravotní pojišťovna České republiky, jakož i resortní, oborové, podnikové

a další zdravotní pojišťovny. [srov. § 2 a § 3 zákona č. 551/1991 Sb., § 5 odst. 2 zákona č. 280/1992 Sb, § 13 až § 17, § 40 odst. 1 a 2 zákona č. 48/1997 Sb.]

Problematika odškodňování obětí trestné činnosti se od poloviny osmdesátých let promítá nejen do mezinárodních dokumentů, ale i do vnitrostátního zákonodárství jednotlivých evropských zemí. Skutečnost, že řada států věnuje právní úpravě odškodňování obětí trestné činnosti v poslední době pozornost, vychází z uznání povinnosti státu dbát o dodržování základních práv a svobod a o jejich ochranu a je tedy i výrazem jeho odpovědnosti v případech jejich porušení.

1.7.4 EVROPSKÉ FÓRUM PRO SLUŽBY OBĚTEM

Od konce druhé světové války trvale rostl a sílil napříč Evropou zájem o potřeby a práva obětí trestných činů. V roce 1990 založilo ve švédském Stockholmu třináct národních organizací pro pomoc obětem kriminality „Evropské fórum pro služby obětem“ (dále jen Evropské fórum). K zakládajícím organizacím z Belgie, Francie, Irské republiky, Lucemburska, Německa, Nizozemí, Portugalska, Rakouska, Švédska, Švýcarska a Velké Británie později přibýly organizace z České republiky, Finska, Maďarska a Slovenska a další. Česká republika je v Evropském fóru zastoupena od roku 1996 občanským sdružením Bílý kruh bezpečí. Ceremoniálu přijetí za člena byl na konferenci Evropského fóra v Bruselu přítomen i tehdejší velvyslanec České republiky v Belgickém království Jaroslav Šedivý. [Www.bkb.cz [online]. Praha : 2010 [cit. 2010-04-23]. *Bílý kruh bezpečí. Dostupné z WWW: <bkb.cz>.*]

Jakýkoli trestný čin způsobuje oběti a její rodině řadu obtíží a vyvolává značnou úzkost. Zůstane-li oběť se svými potížemi sama, její traumatické reakce se prodlužují a zvětšují. Nezřídka dochází k pocitům strachu a odcizení. Mnohem lépe se s následky zločinu vyrovnají oběti, které mají příležitost otevřeně a s důvěrou hovořit o tom, co se jim stalo, s osobami, které byly speciálně vyškoleny v poskytování podpory a pomoci. Každému v takové situaci významně pomohou informace o právech poškozeného v trestním řízení, o všech dosažitelných službách a o průběhu trestního řízení. Evropské fórum pro pomoc obětem si stanovily cíle, kterým jsou:

a) podpora rozvoje efektivních služeb pro oběti trestných činů v celé Evropě,
b) podpora spravedlivé kompenzace obětí trestných činů v celé Evropě, a to bez ohledu na národnost dotčené oběti,
c) podpora práv obětí trestných činů v Evropě s přihlédnutím k jejich účasti v trestním řízení a při jednání s kompetentními úřady; výměna zkušeností a informací mezi členskými organizacemi za účelem sdílení znalostí a nejlepší praxe. Evropské fórum se zavazuje zajistit následující služby a pomoc obětem trestných činů: porozumět nejčastějším problémům, kterým oběti čelí; informovat oběti o jejich právech; zajistit psychologickou, emocionální a praktickou pomoc během celého trestního řízení; předat oběti do péče specialistů, jestliže se to jeví nezbytným. Evropské fórum je přesvědčeno, že práva obětí v trestním řízení musí být vyvážená a mít stejnou prioritu jako práva obviněného. Proces s obviněným nesmí zvýšit stres či přinést další problémy obětem trestných činů. Organizace sdružené v Evropském fóru se zavázaly, že budou ve svých zemích tyto služby obětem založené na znalostech a schopnostech vyškolených dobrovolníků a zaměstnanců rozvíjet a informovat oběti o jejich dosažitelnosti. Tyto organizace jsou přesvědčeny, že ve všech evropských zemích by měly existovat služby dostupné obětem. Oběti by měly disponovat informacemi o tom, že tyto služby existují a jakým způsobem je mohou kontaktovat. Evropské fórum je rovněž přesvědčeno, že demokratické společnosti mají povinnost zmírnit následky trestného činu včetně negativních dopadů viktimizace na různé aspekty života. Když dojde k násilí, je nezbytné, aby jeho oběti obdržely přiměřenou finanční kompenzaci za svá zranění, emoční újmu a ztrátu na výdělku, a to co nejdříve po spáchání trestného činu. V současnosti existuje v Evropě mnoho forem finanční kompenzace dostupné obětem, a to v závislosti na druhu trestného činu, jehož obětí se daná osoba stala, a na zemi, ve které došlo ke spáchání trestného činu. Členové Evropského fóra zastávají názor, že taková praxe není správná a předkládají návrhy všem relevantním institucím s cílem: aby byla ve všech evropských zemích kompenzace dostupná obětem trestných činů směřujících proti osobní integritě, a to na úrovni odrážející hodnotu odškodnění, která je nyní poskytována obětem dopravních a průmyslových nehod; aby byla kompenzace poskytována rovnocenně všem osobám cestujícím či žijícím v Evropě. Evropské fórum

vypracovalo v rámci spolupráce mezi národními organizacemi pro pomoc obětem tři doporučení upravující obecné standardy týkající se obětí:

1) prohlášení o právech obětí v trestním řízení (1997). Toto prohlášení zakotvuje doporučené principy a základní práva, se kterými by měly být oběti seznámeny v průběhu trestního řízení. 2) prohlášení o sociálních právech obětí trestných činů (1998). Toto prohlášení zakotvuje základní principy a práva, jichž by se mělo obětem dostat v souvislosti se zdravotní péčí, zabezpečením domova, zaměstnaností, soukromím, příjmem, vzděláním a dalšími službami obětem. Prohlášení také detailně upravuje právo oběti na kompenzaci. 3) prohlášení o právech obětí na standardní služby (1999). Toto prohlášení zakotvuje minimální standardy, které by se měly používat ve všech organizacích poskytujících pomoc a podporu obětem trestných činů. Evropské fórum usnadňuje prostřednictvím své sítě pro služby obětem rozšíření nejlepší praxe, poskytuje podporu a školení novým organizacím. Představitelé všech členských organizací se na každoročních konferencích pravidelně setkávají za účelem rozvoje jejich praxe.. [Www.bkb.cz [online]. Praha : 2010 [cit. 2010-04-23]. *Bílý kruh bezpečí. Dostupné z WWW: <bkb.cz>.*]

1.7.5 POŠKOZENÝ V TRESTNÍM ŘÍZENÍ A JEHO PRÁVA

Trestní řád vymezuje poškozeného jako osobu, které bylo trestným činem ublíženo na zdraví, dále jako osobu, které byla trestným činem způsobena majetková škoda a nebo se může jednat o osobu, jíž byla způsobena morální nebo jiná škoda. Jedním ze subjektů trestního řízení může být též osoba poškozeného. Postavení poškozeného nezaniká ani úhradou škody obviněným, pojišťovnou ani pravomocným rozsudkem, kterým bylo v občanskoprávním řízení rozhodnuto o náhradě škody. Poškozeného nelze zaměňovat s osobou oběti. Obětí trestného činu rozumíme osobu, které v důsledku trestného činu vznikla škoda na zdraví. Jako oběť také osobu pozůstalou po oběti, která v důsledku trestného činu zemřela, jestliže této osobě zemřelý poskytoval nebo byl povinen poskytovat výživu. [ŠÁMAL, 2005] Osoby poškozených rozlišujeme podle trestního řádu na dvě skupiny, a to na poškozené, kteří mohou v

trestním řízení požadovat náhradu škody a na poškozené, kterým toto oprávnění chybí. Poškozeným, jimž může náhradu škody v trestním řízení požadovat je ten poškozený, který má podle zákona proti obviněnému nárok na náhradu škody, jež mu byla trestným činem způsobena. [CHMELÍK, 2007; ŠÁMAL, 2005, SOUKUP 2006] Poškozeným může být osoba fyzická i právnická. Je-li poškozená osoba zbavena způsobilosti k právním úkonům nebo je-li její způsobilost k právním úkonům omezena, vykonává její práva podle tohoto zákona její zákonný zástupce. Nemůže-li poškozený vykonávat svá práva a je nebezpečí z prodlení, předseda senátu a v přípravném řízení státní zástupce ustanoví k výkonu práv poškozenému opatrovníka. Jde-li o uplatnění nároku na náhradu škody, přecházejí práva, která tento zákon přiznává poškozenému, i na jeho právního nástupce. Orgány činné v trestním řízení jsou povinny poškozeného o jeho právech poučit a poskytnout mu plnou možnost k jejich uplatnění. Poškozený jako procesní strana má rozsáhlá práva, a jedná se zejména o oprávnění nahlížet do spisů, činit návrhy na doplnění dokazování, účastnit se hlavního líčení (právo je zabezpečeno povinností vyrozumět poškozeného o hlavním líčení při zachování nejméně lhůty tří dnů k přípravě, musí mu být doručen opis obžaloby) a veřejného zasedání konaného o odvolání a před skončením řízení se k věci vyjádřit (např. má právo na závěrečnou řeč). Mimo to může klást se souhlasem předsedy senátu vyslýchaným otázky a účastnit se tak aktivně soudního řízení. Dále může poškozený podat stížnost proti usnesení o odložení věci a může kdykoli v průběhu vyšetřování žádat státního zástupce o odstranění průtahů ve vyšetřování nebo závad v postupu vyšetřovatele. Další konkrétní práva poškozeného v trestním řízení jsou upravena jednotlivými ustanoveními trestního řádu. Nejvýznamnější oprávnění poškozeného, kterému je dána možnost uplatnit proti obviněnému nárok na náhradu škody, jež mu byla trestným činem způsobena je oprávnění tento svůj nárok uplatnit a navrhnout, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obviněnému povinnost tuto škodu nahradit. Poškozený tedy může uplatňovat náhradu škody přímo v trestním řízení, které se pro tento případ nazývá řízením adhézním. Návrh poškozeného na náhradu nároku škody, jež mu byla způsobena je třeba učinit nejpozději u hlavního líčení před zahájením dokazování. Z návrhu musí být patrné, z jakých důvodů a v jaké výši se nárok na náhradu škody uplatňuje.

Poškozenému, který se dožaduje nároku na náhradu škody v adhézním řízení a nárok splňuje vyžadované podmínky (je učiněn včas, vůči konkrétní osobě, osobou oprávněnou-poškozeným nebo jeho zmocněncem, zákonným zástupcem nebo opatrovníkem a je učiněn ve formě, která nevyvolává pochybnost, že poškozený uplatňuje náhradu škody a jsou-li z návrhu patrný důvod a výše uplatňovaného nároku – konkrétní částka) může soud v odsuzujícím rozsudku přiznat nárok na náhradu. Není-li podle výsledků dokazování pro vyslovení povinnosti k náhradě škody podklad nebo bylo-li by pro rozhodnutí o povinnosti k náhradě škody třeba provádět další dokazování, jež přesahuje potřeby trestního stíhání a podstatně by je protáhlo, odkáže soud poškozeného na řízení ve věcech občanskoprávních, popřípadě na řízení před jiným příslušným orgánem. Na řízení ve věcech občanskoprávních, popřípadě na řízení před jiným příslušným orgánem odkáže soud poškozeného také se zbytkem jeho nároku, jestliže mu nárok z jakéhokoli důvodu přizná jen zčásti. Zproští-li soud obžalovaného, odkáže poškozeného s jeho nárokem na náhradu škody vždy na řízení ve věcech občanskoprávních, popřípadě na řízení před jiným příslušným orgánem. [srov. CHMELÍK, 2007; ŠÁMAL, 2005]

Pro trestní řízení se poškozený může nechat zastupovat zmocněncem. K zastupování se přistupuje zpravidla v situaci, kdy se v roli poškozeného ocitá právnická osoba. V rámci řízení ve věcech podvodných jednání proti finančním institucím se práv a povinností zmocněnce podle autorova názoru pravidelně ujímá právník příslušné banky, pojišťovny či jiné finanční instituce. Zájem společnosti na podávání pravdivých svědeckých výpovědí, znaleckých posudků nebo tlumočnických překladů má přednost před uplatňováním práv poškozeného. Ze strany poškozeného může být podáno trestní oznámení, což nelze brát za nějaké zvláštní právo, jež by poškozenému zákonodárce v trestním řádu přiznával. Trestní oznámení totiž může podat kdokoliv. [srov. CHMELÍK, 2007; ŠÁMAL, 2005, SOUKUP 2006] Jak již bylo řečeno, pojem poškozeného není synonymum hesla oběť trestného činu. První pojem zná trestní řád, druhý se objevuje v trestním zákoně a rovněž má kriminologický a viktimologický význam. Z nejvýznamnějších procesních úkonů poškozeného lze vyzdvihnout účast na dokazování, jeho závěrečnou řeč či podání odvolání pro

nesprávnost výroku o náhradě škody. Orgány činné v trestním řízení se v praxi setkávají i s tím, že je to poškozený, kdo podává trestní oznámení. [srov. CHMELÍK, 2007; ŠÁMAL, 2005, SOUKUP 2006]

1.7.6 PENĚŽITÁ POMOC OBĚTEM OD STÁTU, ZÁKON O POSKYTNUTÍ PENĚŽITÉ POMOCI

Dne 31. července 1997 byl přijat Parlamentem České republiky zákon o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti a současně provedl některé změny v již platných zákonech, které s přijatou právní úpravou bezprostředně souvisejí. Podstatou přijatého zákona je zakotvení podmínek, za nichž stát poskytne finanční pomoc na částečné odškodnění těch, kterým v důsledku trestného činu byla způsobena vážnější újma na zdraví a kteří objektivně nemají možnost v přijatelné lhůtě dosáhnout náhrady škody na pachateli. Zákon je koncipován tak, že na jeho podkladě vznikají právní vztahy mezi státem a obětí. Vztahu mezi pachatelem trestného činu, který odpovídá za způsobenou škodu, a obětí, které přísluší nárok na náhradu škody, se tento zákon přímo netýká. [KRÁL, 1998] Oběť, která byla přepadena, sražena k zemi, znásilněna, zbita či jiným způsobem vystavena aktu násilí, a které způsobená škoda nebyla uhrazena, může za okolností vymezených zákonem č. 209/97 Sb. dostat od státu peněžitou pomoc. Pokud oběť na následky napadení zemře, mohou peněžitou pomoc dostat pozůstalé osoby, které byly odkázané výživou na zemřelou oběť. Zákon nevyklučuje, aby pomoc byla poskytnuta i tomu, kdo se stane obětí trestného činu v zahraničí, splní-li veškeré zákonem stanovené předpoklady. Oběti mohou dostat pomoc v souvislosti:

- 1) s ušlým výdělkem,
- 2) s náklady, které jim vznikly v souvislosti s léčením – například léky, zdravotní pomůcky, náklady na dopravu v souvislosti s léčením a rehabilitací, přibrání cizí osoby pro pomoc v domácnosti nebo při ošetřování [Www.bkb.cz [online]. Praha : 2010 [cit. 2010-04-23]. *Bílý kruh bezpečí*. Dostupné z WWW: <bkb.cz>.]

Při odškodňování se vychází ze základního počtu bodů, kterým bylo v lékařském posudku ohodnoceno ztížení společenského uplatnění. Částka odpovídající základnímu počtu bodů zjištěnému lékařem se přiměřeně zvýší až na dvojnásobek podle předpokladů, které poškozený ve věku, v kterém byl poškozen na draví, měl pro uplatnění v životě a ve společnosti a které jsou v důsledku poškození omezeny nebo ztraceny. Těmito předpoklady se rozumí zejména možnost uplatnit se v životě rodinném, politickém, kulturním a sportovním a možnost volby dalšího sebevzdělávání. Přitom se nahlíží k tomu, zda jde o muže nebo ženu, a při odstranitelnosti trvalých následků také k upozornění lékaře. [srov. KRÁL, 1998; BIČOVSKÝ, 1995] Za předpokladu, že bodové hodnocení za bolest dosáhne hodnoty alespoň sto bodů, je pomoc vyplacena buď:

1) v paušální částce 25 000 korun, nebo ve výši, která představuje obětí prokázanou ztrátu na výdělku a prokázané náklady spojené s léčením, snížené o součet všech částek, které oběť z titulu náhrady škody již obdržela; pomoc nesmí přesáhnout ve svém součtu částku 150 000 Kč, nebo

2) v paušální částce 150 000 Kč; pomoc nesmí ve svém součtu přesáhnout částku 450 000 Kč, a je-li počet obětí více než tři osoby, poskytovaná částka se u každé oběti přiměřeně krátí. Tato pomoc se poskytuje na základě žádosti oběti jménem státu Ministerstvem spravedlnosti a lze ji podat nejpozději do jednoho roku ode dne, kdy se oběť dozvěděla o škodě způsobené trestným činem. Peněžité pomoc je nevratná a pouze v případě, že do 5 let dojde k plnění náhrady škody z jiných zdrojů (pachatel, pojišťovna), je příjemce povinen nebo požádán, aby danou částku vrátil [Www.bkb.cz [online]. Praha : 2010 [cit. 2010-04-23]. Bílý kruh bezpečí. Dostupné z WWW: <bkb.cz>; zákon č.209 Sb.]

Podmínkou přiznání pomoci nemusí být existence pravomocného odsuzujícího rozsudku. Pokud by zákon takovou podmínku obsahoval, pak by ve velkém počtu věcí nebylo možné peněžitou pomoc vůbec poskytnout a ve zbytku by taková pomoc byla vyplácena až s velkým časovým odstupem, takže by bylo popřeno její smysl. Žadatel tedy nemusí pro uplatnění nároku vyčkávat výsledku trestního stíhání. Je však třeba, aby učinil v souladu s trestním řádem trestní oznámení. Poskytnutí pomoci by neměla

bránit ani skutečnost, že trestní stíhání skončilo vyhlášením zprošťujícího rozsudku vycházejícího z toho, že obviněný není trestně odpovědný pro nepřičetnost. [KRÁL, 1998]

1.7.7 PŘÍPADY, NA KTERÉ SE POMOC NEVZTAHUJE

Peněžítá pomoc se nevztahuje na případy, kdy byla škoda oběti v plné výši již uhrazena jinými institucemi nebo osobami. A to:

- 1) pokud celková výše bodového hodnocení za bolest nedosahuje alespoň sta bodů,
- 2) pokud poškozený neposkytne orgánům činným v trestním řízení potřebnou součinnost,
- 3) pokud je poškozený stínán jako spoluobviněný,
- 4) pokud nedá souhlas s trestním stíháním pachatele,
- 5) pokud požádá o pomoc po uplynutí jednoho roku ode dne, kdy se dozvěděl o škodě způsobené trestným činem. Peněžítá pomoc nenahrazuje platby od jiných institucí a osob (sociální pojištění, důchod, soukromé pojištění, náhrada škody od pachatele). [Www.bkb.cz [online]. Praha : 2010 [cit. 2010-04-23]. *Bílý kruh bezpečí*. Dostupné z WWW: <bkb.cz>.]

Pokud chce poškozený uplatnit své nároky, musí předložit určité doklady. Například:

- 1) při dopravní nehodě: Protokol z dopravní nehody, obžaloba, trestní příkaz či rozsudek.
- 2) při pracovním úrazu - úřední záznam či protokol, čestné prohlášení o věcné škodě – je potřeba napsat, které věci byly v důsledku nehody zničeny, kdy byly pořízeny a cenu, pokud jsou k dispozici účtenky, ofotit a připojit k čestnému prohlášení.
- 3) čestné prohlášení – ošetřování člena domácnosti – zde ten, kdo pečuje o postiženého, napíše prohlášení v tom smyslu, že v určité době pečoval o nemocného, v jakém rozsahu (nezapočítává se doba hospitalizace ve zdravotnickém zařízení).
- 4) čestné prohlášení – účelně vynaložené náklady spojené s léčením – zde je potřeba napsat:

a) náklady spojené s přilepšením ke stravě při pobytu v nemocnici – nákup hodnotné stravy,

b) výdaje na léky, na které přispívá VZP jen částečně nebo vůbec ne, tj. jejich název, na co jsou určeny, cena. Zde je možno připsat i náklady na rehabilitaci v případě, že pacient si tyto musí připlácet (nutno předložit doporučení lékaře, potvrzení o docházkách na rehabilitační cvičení – potvrzení o ceně), toto se týká též plavání (pokud lékař doporučí – nutno přiložit potvrzení od lékaře a účty).

c) náklady na zakoupení léčebných pomůcek. Pokud vznikly, je třeba napsat název, na jaký účel, cena (nutno přiložit účet a doporučení od ošetřujícího lékaře).

d) náklady spojené s cestami do zdravotnických zařízení, rehabilitace, kontroly apod. V případě, že na cesty byl používán osobní automobil – je nutno napsat datum – z jakého místa – kam a zpět – počet km. Pokud se dojíždí městskou hromadnou dopravou - schovávat jízdenky, v případě, že nejsou k dispozici, napsat cenu, to samé platí i pro cestu autobusem, vlakem, taxi.

5) potvrzení od zaměstnavatele o ztrátě na výdělků po dobu pracovní neschopnosti – rozdíl mezi průměrným výdělkem před poškozením a nemocenskými dávkami. V případě, že je poškozený soukromý podnikatel, je třeba předložit daňové přiznání z předchozího období před úrazem a potvrzení o výplatě nemocenských dávek, pokud je poškozený dostává.

6) rozhodnutí České správy sociálního zabezpečení o přiznání plného či částečného invalidního důchodu (pokud je poškozenému přiznán po úrazu). Pro nárok ztráty na výdělků po skončení pracovní neschopnosti (je-li přiznán důchod, nebo je-li poškození v důsledku postižení přeřazen na méně placené místo), je potřeba předložit potvrzení od zaměstnavatele o průměrném výdělků před přiznáním důchodu. Rozhodným obdobím pro výpočet této ztráty, je čtvrtletí před přiznáním invalidního důchodu a vypočítává se z průměrných hrubých výdělků dvou až tří zaměstnanců, včetně přesčasů a odměn, kteří v rozhodném období vykonávali stejnou práci jako poškozený.

7) likvidační zprávy z pojišťovny o platbách, které byly již poškozenému uhrazeny.

[www.bkb.cz [online]. Praha : 2010 [cit. 2010-04-23]. *Bílý kruh bezpečí*. Dostupné z WWW: <bkb.cz>.]

1.8 PORADENSTVÍ PRO OBĚTI TRESTNÝCH ČINŮ

1.8.1 ROZVOJ VIKTIMOLOGICKÉHO PORADENSTVÍ

Viktimologie jako vědní disciplína vznikla v druhé polovině dvacátého století. První mezinárodní symposium viktimologie zorganizoval Izrael Drapkin v roce 1973, neboť se domníval, že kriminologové se více věnují pachatelům a zločinu, zatímco oběti trestných činů zůstávají na vedlejší koleji. Od té doby se hodně změnilo. Viktimologickým problémům je na celém světě věnována stále větší pozornost. Významná viktimologická literatura vzniká např. v Austrálii a Indii. V roce 1979 byla v německém Münsteru založena „Světová společnost pro viktimologii“, která má statut konzultanta pro Organizaci spojených národů. Viktimologie se dnes zabývá širokým spektrem otázek. K těm nejdůležitějším patří práva obětí v trestním řízení, ale i mimo něj (např. právo na ochranu soukromí, právo na kompenzaci škod, které vznikly jako přímý důsledek zločinu). Viktimologie se rovněž zabývá zjišťováním výskytu viktimizace ve společnosti. K tomu slouží průzkumy, označované jako Victimization Surveys. Může jít např. o telefonické dotazování domácností na to, zda se příslušníci domácnosti stali v určitém období obětí trestného činu. První takový průzkum byl uskutečněn v roce 1966 v USA. Další země následovaly v polovině osmdesátých let a později. Mnozí experti soudí, že výzkumy viktimizace jsou milníkem ve zjišťování výskytu kriminality, neboť odkrývají tzv. latentní (skrytou, neoznámenou) kriminalitu. [Www.bkb.cz [online]. Praha : 2010 [cit. 2010-04-23]. *Bílý kruh bezpečí*. Dostupné z WWW: <bkb.cz>.]

1.8.2 ROZVOJ VIKTIMOLOGICKÉHO PORADENSTVÍ V ČESKÉ REPUBLICCE

Zájem o problematiku obětí trestných činů se začíná systematicky rozvíjet v 80. letech 20. století. Hlavním podnětem pro rozvoj mezinárodního hnutí na podporu obětí trestných činů byl nárůst kriminality (téměř ve všech zemích světa) a oslabená pozice oběti trestného činu v souvislosti s historickým vývojem procesního práva.

Celospolečenská diskuse o postavení a právech obětí trestných činů se v České republice začala rozvíjet na počátku v 90. let. V roce 1991 zahájila v Praze svou činnost první viktimologická poradna - poradna občanského sdružení Bílý kruh bezpečí. Na vysokých školách, které připravují budoucí pracovníky orgánů činných v trestním řízení, figuruje ve studijních programech nejčastěji forenzní psychologie, jejíž součástí jsou vybrané pasáže z viktimologie nebo přímo viktimologie. V akademickém roce 2000/01 byla studentům magisterského oboru Sociální práce se zaměřením na poradenství na Filozofické fakultě Ostravské univerzity v Ostravě nabídnuta výběrová disciplína "Viktimologické poradenství". V akademickém roce 2004/05 byl předmět zařazen mezi povinně volitelné disciplíny studijního oboru veřejná správa a regionální politika na Slezské univerzitě v Opavě. [Www.bkb.cz [online]. Praha : 2010 [cit. 2010-04-23]. *Bílý kruh bezpečí. Dostupné z WWW: <bkb.cz>.*]

1.8.3 ORGANIZACE PRO POMOC OBĚTEM

V České republice pomáhá obětem trestných činů od roku 1991 Bílý kruh bezpečí, a to prostřednictvím svých šesti raden, (Brno, Olomouc, Ostrava, Pardubice, Plzeň, Praha) centrálen a linek s nepřetržitým provozem. V seznamu níže jsou uvedené další organizace, které na území ČR pomáhají obětem trestných činů:

Centrum pro pomoc obětem

Krizové centrum slouží osobám, které se staly obětí násilí nebo trestného činu, a které nejsou schopny svou nepříznivou situaci samy řešit. Centrum usiluje o snížení rizika sociálního vyloučení těchto osob prostřednictvím poskytnutí bezplatné odborné psychologické, sociálně-právní a právní pomoci a pomáhá zvyšovat informovanost o problematice násilí a o možnostech obrany proti násilí. Bezplatně poskytuje psychologické a právní poradenství. Pobočky má centrum ve Frymburku, Brandýse nad Labem, Kolíně a Milovicích.

info@pomocobetem.cz, www.pomocobetem.cz

Bílý kruh bezpečí

Bílý kruh bezpečí poskytuje odbornou, bezplatnou a diskrétní pomoc obětem a svědkům trestných činů, včetně morální a emocionální podpory. Organizace je postavena tak, aby reagovala na základní potřeby obětí trestných činů v České republice. Poradny BKB sídlí v Praze, Brně, Olomouci, Ostravě, Pardubicích, Plzni a Liberci. Současně vzniká nově poradna také v Českých Budějovicích. Hlavními důvody kontaktu s poradnami nebo telefonickou krizovou linkou je dopad trestného činu na oběť, členy rodiny a svědky, posttrauma, neznalost práv poškozeného v trestním řízení, sekundární viktimizace ze strany orgánů činných v trestním řízení, soudních znalců aj. Nejčastější požadavky klientů: psychologická podpora, možnost diskrétně a v atmosféře důvěry hovořit o následcích trestných činů, právní informace, specifické požadavky (podpurná terapie, doprovod k soudu, přeshraniční pomoc apod.).

Kontakt: www.bkb.cz, www.donalinka.cz, www.domacinasili.cz. U Trojice 2, 150 00

Praha 5

Tel.: 257 317 110 (100) nonstop.

Asociace občanských poraden

Specializované komplexní poradenství obětem trestných činů. Asociace občanských poraden je nástupnickou organizací Sdružení pro vybudování sítě občanských poraden, které bylo založené v roce 1997 a změnilo název na Asociaci občanských poraden v roce 1998. Zakládajícími občanskými poradnami byly Děčín, Havířov, Praha Jižní Město a Brno. Nyní AOP sdružuje 39 občanských poraden v 56 místech ČR, které ročně zodpoví téměř na 50 tisíc dotazů. Cílovou skupinou občanských poraden jsou občané v obtížné životní situaci, tedy i oběti trestných činů. Cílem občanských poraden je poskytovat co nejvyšší úroveň sociálně odborného poradenství, klienti jsou však podporováni k samostatnému jednání, aby se na práci občanských poraden nestali závislími. Poskytnutá rada musí být nestranná a neutrální

(bez hodnocení) a musí být podána s ohledem na klientovu situaci. Od roku 1998 se asociaci podařilo vybudovat rozsáhlou síť poraden, která pokrývá území všech krajů ČR. Od listopadu 2006 do června 2008 poskytli poradci ve třech městech specializované poradenství v rámci pilotního projektu celkem 449 obětem trestných činů i domácího násilí, jednalo se celkem o 1522 konzultací s poradci. Nejčastější formou kontaktu byla osobní návštěva klienta v poradně, následovaly telefonické konzultace a v několika případech forma dopisu, e-mailu.

K 1. srpnu roku 2008 se, za finanční podpory Ministerstva spravedlnosti ČR, k občanským poradnám v Berouně, Brně a Třebíči připojily poradny v Českých Budějovicích, Frýdku – Místku, Mostě, Náchodu, Pardubicích, Rokycanech a Zlíně.

Kontakt: www.obcanskeporadny.cz, kde jsou uvedeny kontakty na všechny pobočky.

La Strada

La Strada Česká Republika, o.p.s. je nevládní nezisková organizace, která působí v oblasti řešení problematiky obchodu s lidmi. Primárně není určena pro oběti trestných činů, ale principy práce a možnosti intervence vhodné pro tuto cílovou skupinu využívají v praxi také.

Adresa: P.O.Box 305, Praha 1

E-mail: lastrada@strada.cz, www.strada.cz

Spondea při Českém červeném kříži Brno, o.p.s.

Nabízí služby krizového centra pro děti, mládež, jejich rodiny a matky s dětmi – tj. poradenství, krizová pomoc, internetová linka důvěry, terapie, cannisterapie, azylový pobyt (včetně dětí). Provozuje také DONA centrum Brno – pomoc obětem domácího násilí, krizové, psychologické a sociálně-právní poradenství, doprovody, azyl. Adresa: Sýpka 25, 613 00 Brno – Černá pole

Tel./fax: 541 213 732

E-mail: spondej@spondea.cz, donacentrum@donacentrum.cz

Web: www.spondea.cz, www.donacentrum.cz

Liga lidských práv, o.s.

Usiluje o rozšiřování povědomí o lidských právech a aktivně pomáhá jedincům v ČR – zejména těm, kteří pocházejí z nejvíce ohrožených skupin (minoritám, cizincům, pacientům či dětem) svá práva uplatňovat. Sídlí v Praze a Brně, v Brně poskytují také právní a psychologickou pomoc obětem domácího násilí.

Adresa: Bratislavská 31, 602 00 Brno

Tel.: 545 210 446

E-mail: brno@llp.cz, www.llp.cz

Magdalenium, o.s.

Nabízí pomoc obětem domácího násilí: azylový dům s utajenou adresou v Brně (krizová lůžka i pobytový program, včetně dětí), poradenství, skupinová psychoterapie, krizová telefonní linka (nonstop 776 718 459).

Adresa: P.O.B. 113, 657 13 Brno

Krizový tel.: 776 718 459 (nonstop)

E-mail: magdalenium2@volny.cz, www.magdalenium.cz

Centrum sociálních služeb Praha, příspěvková org. hl. m. Prahy

Kromě intervenčního centra (pomoc obětem domácího násilí) a dalších služeb v Praze provozuje Krizové centrum RIAPS – tj. nonstop osobní krizová pomoc, Linka důvěry (222 580 697 nonstop), lůžkové oddělení.

Adresa: Chelčického 39, 130 00 Praha 3 – Žižkov

Tel: 222 586 768 (8 – 16), 222 582 151 (16 – 8, lůžkové oddělení)

E-mail: riaps@mcssp.cz , www.mcssp.cz

ROSA, o.s.

ROSA se specializuje na poskytování bezplatné, komplexní psychosociální pomoci ženám, obětem domácího násilí. Nabízí poradenství, krizovou telefonní SOS linku, internetové poradenství, azylový dům a byty s utajenou adresou (včetně dětí) v Praze.

Adresa: Podolská 242/25, 147 00 Praha 4

Tel: 241 432 466

E: mail: info@rosa-os.cz, www.rosa-os.cz

Acorus, o.s.

Provozuje psychosociální centrum Acorus, poskytující osobám ohroženým domácím násilím pomoc v překonávání nepříznivé sociální situace. Nabízí služby poradenství, krizové pomoci a azylového domu (včetně dětí). Konzultace probíhají po telefonickém objednání v Praze.

Adresa utajená

Tel.: 283 892 772 (nonstop krizová linka),

E-mail: acorus@iol.cz, www.acorus.cz

Profem, o.p.s.

Zaměřuje se na poskytování poradenských služeb a konzultací ženským projektům a organizacím. Realizují mediální kampaň proti domácímu násilí, vzdělávací a posilující kurzy pro ženy, které zažily násilí (Mosty pro ženy, probíhají v Praze), provozují linku právní pomoci pro ženy – oběti násilí

Adresa: Plzeňská 66, 150 00 Praha 5, 224 917 224

E-mail: info@profem.cz, www.profem.cz

Spirála, o.s.

Provozuje v Ústí nad Labem Centrum krizové intervence – tj. nonstop osobní a telefonická krizová intervence, krizové lůžko. Dále provozuje DONA centrum (poradna pro oběti domácího násilí, psychologická pomoc)

Adresa: K Chatám 22, 403 40 Ústí nad Labem - Skorotice

Tel.: 475 511 811 (DONA centrum)

E-mail: spirala.cki@volny.cz, donacentrum.ul@volny.cz, www.volny.cz/spirala.cki

Krizová poradna D, o.s.

Provozuje v Liberci občanskou poradnu, dobrovolnické centrum, vzdělávací programy a poradnu pro oběti trestných činů. Tato poradna poskytuje krizovou, psychologickou a právní pomoc obětem domácího násilí, vyhrožování, vydírání, ublížení na zdraví, omezování osobní svobody a dalších trestných činů. Adresa:

Ještědská 58, Liberec 7 | Tel.: 485 152 070

E-mail: potc@seznam.cz, www.d-os.net

1.8.4. LAICKÁ POMOC OBĚTEM

Stačí zdánlivě málo - vhodně komunikovat s obětí trestného činu a podporovat ji při zdravých způsobech vyrovnávání se s traumatickým zážitkem. Více než kdy jindy je pro postiženého důležitá rodina a přátelé. Je důležité vědět, že není sám. Pozitivní roli tito blízcí lidé plní tak, že pomáhají řešit problémy, které oběť momentálně vnímá jako hlavní. Jedná se o různé formy asistence. Mohou například doprovodit oběť na policii, když jde podat trestní oznámení. Při různých vyšetřovacích úkonech se oběť ocitá v novém, cizím prostředí a je pro ni posilující, pokud ji doprovází někdo, komu může věřit a spolehnout se na něj. Okolí oběti může pomoci při vyhledávání nejrůznějších potřebných informací. Informace týkající se právních otázek, sociálních služeb či

psychologické intervence snáze obstarají osoby, které nejsou přímo zasaženy trestným činem, avšak mají motivaci oběti pomoci. [ČÍRTKOVÁ, 2000; ČÍRTKOVÁ 2007].

1.8.5 PSYCHOLOGICKÁ INTERVENCE

Psychologická intervence, kde platí základní zásady a principy krizové intervence, je velmi důležitá. Za závazné je třeba považovat postupy doporučené pro krizovou intervenci vůči osobám, které procházejí nečekanou a náhlou situační krizí. Patří k nim oběti zločinců, přírodních katastrof způsobených lidmi (teroristické útoky). Napadení pachatelem je traumatická událost, která se vymyká zátěži, na kterou je lidská psychika připravena. Radikálně zraňuje psychickou integritu, protože zásadně mění životní situaci, vnímání vlastních možností ovlivňovat a kontrolovat svůj život, vztah k vlastnímu tělu a své existenci či způsob, jakým prožíváme vztahy s druhými lidmi. Jestliže nejsou tato psychická zranění správně a včas ošetřena, mohou v dalším životě oběti vzniknout různé psychické, tělesné a sociální potíže nebo poruchy. Důležitou roli hraje již doba těsně po traumatické události, protože právě v tomto čase jsou oběti značně sugestibilní a současně velice fragilní. To je také důvod, proč se v poslední době rozvíjí psychologie odkladné péče. Zde se rozlišují dvě oblasti, psychologická první pomoc a terapie akutního traumatu. Psychologická první pomoc probíhá na místě trestného činu a poskytují ji přivolaní psychologové a ostatní profesionálové, jako lékaři, policisté a další členové záchranných složek. Terapie akutního traumatu je již věcí psychologů a psychoterapeutů a může začít asi dva dny po incidentu či v průběhu několika dalších týdnů. V obou případech se sledují stejné cíle. Psychologická pomoc na místě i následná terapie akutního traumatu směřují k psychické stabilizaci obětí, ke zmírňování stresu a příznaků. Usilují o nastartování přirozených pochodů zpracování zážitků a zaměřují se na povzbuzení vlastních sil oběti. Jak pro první psychologickou pomoc, tak pro terapii akutního traumatu jsou vypracovány specifické postupy. Těsně po události se oběť nachází v šoku. Je psychicky rozhozená, její psychika je roztržštěná a to, co se stalo, nemůže pochopit. Z pohledu traumatizovaných osob jde tedy nejdříve o to, ukončit nebo odvrátit jejich pocit totální bezmoci, vydání napospas nějaké přetrvávající hrozbě. Do prožívání postižených osob by se měl co nejdříve vrátit pocit bezpečí, a to jak ve smyslu vnější jistoty, tak vnitřní. Obnova iluzí kontroly je základem

pochodů stabilizace. Úkolem poradců a dalších profesionálů z pomáhajících profesí je podpořit oběti v jejich pokusech o psychickou stabilizaci. Psychická stabilizace je stejně důležitá, jako je zajištění obětí po tělesné stránce (např. základní ošetření, poskytnutí teplého oblečení atd.). [ČÍRTKOVÁ, 2000; ČÍRTKOVÁ 2007, Wwww.bkb.cz [online]. Praha : 2010 [cit. 2010-04-23]. *Bílý kruh bezpečí. Dostupné z WWW: <bkb.cz>.*]

První a nejjednodušší cestou k psychické stabilizaci obětí je poskytování informací. Obvyklé a pro odborníky srozumitelné akutní reakce na stres působí na samotné oběti cize. Vzbuzují strach kvůli své nekontrolovatelnosti, mohou vyvolávat pocity studu. Oběti je mohou vnímat jako nenormální projevy. To vše přispívá k psychické destabilizaci. Je tedy vhodné informovat oběti o tom, jaké reakce se u nich mohou v souvislosti s prožitou situací vyskytnout a ujistit je, že jde o normální důsledky nenormální události. I nápadné reakce patří k psychickým pochodům vyrovnávání se s traumatem a pravděpodobně po určité době spontánně zmizí. Oběť má být ujištěna, že se vždy může obrátit na odborníky, kteří jí pomohou. Současně je důležité zdůraznit, že se takové potíže mohou, ale také nemusí objevit. Vzhledem ke snížené kognitivní kapacitě oběti je doporučováno poskytovat základní informace také písemnou formou, například předem připravenými stručnými informačními letáky. Na přijetí prvních opatření ke snižování stresu a k posilování vlastních zdrojů pro překonání traumatu se zaměřuje intervence. Zde platí praktické instrukce: a) poradce by se měl na začátku přímého kontaktu s obětí představit jménem a uvést svou specializaci. Například v Bílém kruhu bezpečí, o.s. je to sdělení, kdo z dvojice poradců je psycholog a kdo právník. Zpravidla se představí i oběť, což vnáší normalitu a orientaci do situace,

b) komunikace s obětí by měla být založena na tzv. nehodnotící akceptaci, ať už se oběť chová jakkoli. Pomáhající osoba musí signalizovat solidaritu vůči oběti, c) pomáhající musí balancovat mezi vedením a akceptováním oběti. To znamená, že na jedné straně má pomáhající vystupovat empaticky, doprovázet oběť emocionálně v jejích individuálních reakcích a respektovat její individuální potřeby, na druhé straně ale musí klidným, avšak jasným způsobem do komunikace vnášet pevné body a zřetelnou strukturu. Nemůže vyhovět oběti v přáních, která jsou nereálná nebo by

narušila průběh vyšetřování. Nosným prvkem intervence je poskytovat pravdivé a úplné informace o dalším dění, o probíhajících opatřeních a o aktuálním stavu oběti. Pomocí informací má být posilována naděje na návrat normality do jejich života,

d) u obětí, které jsou v poradně rozrušené, je vhodné se zeptat, zda mají kam jít a zda nebudou ponechány o samotě. V praxi se jen výjimečně objevuje nutnost zajistit pro oběť krizové ubytování. [ČÍRTKOVÁ, 2000; ČÍRTKOVÁ 2007].

K nejčastějším chybám, kterých by se měl pomáhající vyvarovat patří používání otřepaných klišé a frází („To není tak hrozné,“ „to se spraví.“), vyčítání a obviňování oběti („A to jste si nevšiml, že vás někdo sleduje?“, „Proč jste si vzal tolik peněz?“). Vyvarovat by se měl také uvádění nepravdy, obelhávání oběti, milosrdné lži, dále diagnostikování na místě („To nevypadá dobře,“ „to vypadá, že vás pachatel nakazil.“) Chybou je také používání cizích slov, odborných výrazů a profesního žargonu, například fraktura místo zlomenina, amnézie místo ztráta paměti. Uspěchanost zase vyvolává u oběti strach a nervozitu. Vyvarovat by se pomáhající pracovníci měli patologizace projevů oběti, jako „To jsem ještě neviděl, jak ji to sebralo, to není normální.“ Chybou jsou i sliby, které nelze dodržet, např. „Nebojte se, pachatel bude brzy dopaden, ten daleko neuteče.“ [ČÍRTKOVÁ, 2000; ČÍRTKOVÁ 2007].

2. CÍL PRÁCE A HYPOTÉZY

Cílem práce je nastínit problematiku obětí trestných činů a rámec možné pomoci, a zároveň podrobně rozebrat pohled na tyto oběti. Dalším cílem je zjistit, jaké mají nebo mohou mít oběti a potenciální oběti obavy, jak moc jsou zneklidněni kriminalitou a různými trestnými činy a delikty.

Předmětem výzkumu je zmapování výše uvedených subjektivních pocitů obětí a potenciálních obětí trestných činů, jejich názory na specifické činy a jejich obavy z nich. Výzkum se rovněž zabývá zkušeností veřejnosti s trestnými činy či delikty, a následným uplatněním práva na odbornou pomoc. Předpokladem je, že se postižení obrazejí především na neziskové organizace, s prosbou o právní radu či podpůrnou pomoc.

V první části se jedná o kvantitativní výzkum, proto autorka stanovuje hypotézy:

H1: Všichni oslovení účastníci výzkumu jsou schopni pojmenovat alespoň jednu organizaci, která se zabývá pomocí obětem trestných činů.

H2: Lidé, kteří se stali oběťmi trestných činů či deliktů, využili vždy možnost pomoci neziskových organizací.

Druhý výzkum, kvantitativní, ukazuje domněnky a názory několika respondentů na pomáhající organizace.

3. METODIKA

3.1 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO SOUBORU

Výzkumným vzorkem pro zpracování kvantitativního výzkumu je sto padesát náhodně oslovených osob v Českých Budějovicích, a to všech věkových kategorií a stupňů dosaženého vzdělání. Předmětem výzkumu přitom není, zda se již oslovení stali obětí trestného činu či deliktu, nebo se s ním nějakým způsobem setkali. (Např. sekundární viktimizace).

3.2 SBĚR DAT

V kvantitativním výzkumu autorka použila dotazník, který obsahoval 24 otázek týkajících se zkušeností a povědomí lidí o pomáhajících organizací, názorů a obav z trestných činů a poškození svých práv. Dotazníky byly osloveným účastníkům šetření předloženy v devadesáti procentech osobně, ve zbývajících deseti procentech byla využita elektronická komunikace.

Žádné potíže autorka při sběru dat nezaznamenala, oslovení vyplňovali dotazníky ochotně, čemuž zřejmě pomohl i fakt, že mohli zůstat zachováni v anonymitě. Výsledky výzkumu jsou zaznamenány pomocí grafů.

V rámci kvalitativního výzkumu autorka oslovila za účelem rozhovoru šest respondentů různého pohlaví, věku, vzdělání a zaměstnání, kteří znají alespoň jednu pomáhající organizaci. Jejich názory a zkušenosti jsou uvedeny v závěru výzkumu této práce.

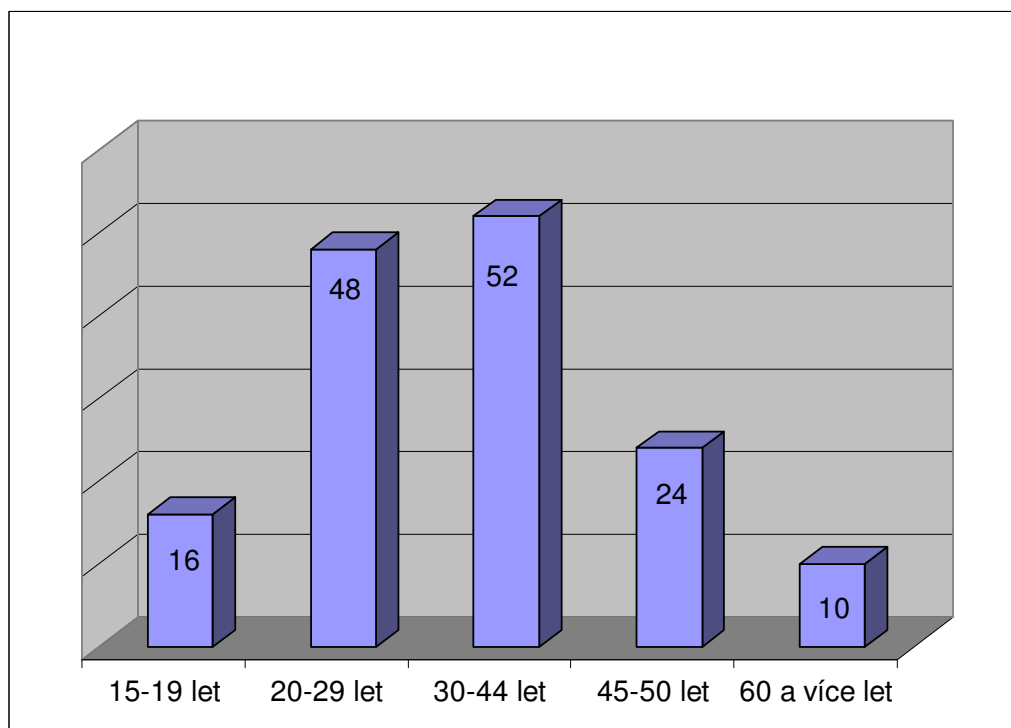
4. VÝSLEDKY

4.1 OSLOVENÍ ÚČASTNÍCI VÝZKUMU

Mezi sto padesáti oslovenými účastníky výzkumu, kteří vyplnili připravený dotazník, byli muži i ženy nejrůznějšího věku, vzdělání, rodinného stavu, povolání a obyvatelé velkých měst i malých obcí.

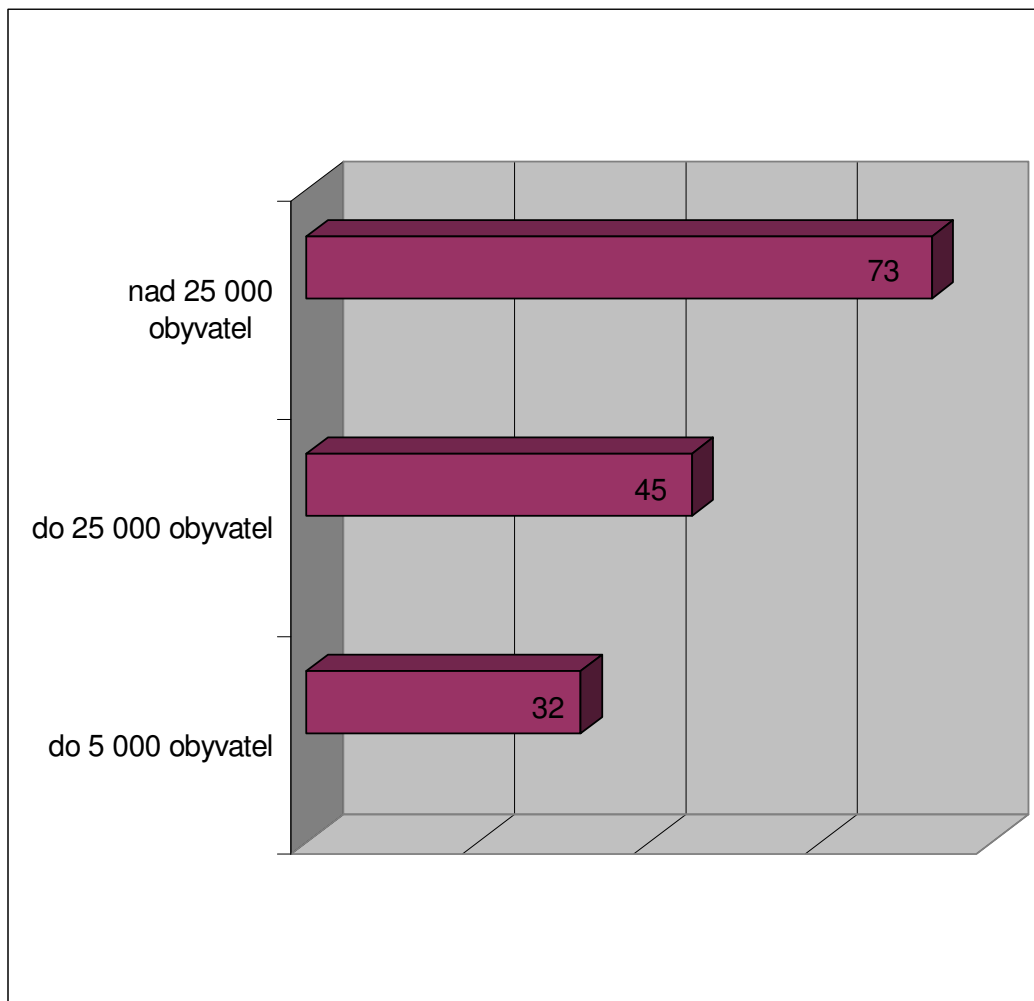
Výzkumu se zúčastnilo 87 žen a 63 mužů.

Graf č. 1. Počet odpovídajících účastníků výzkumu – podle věku

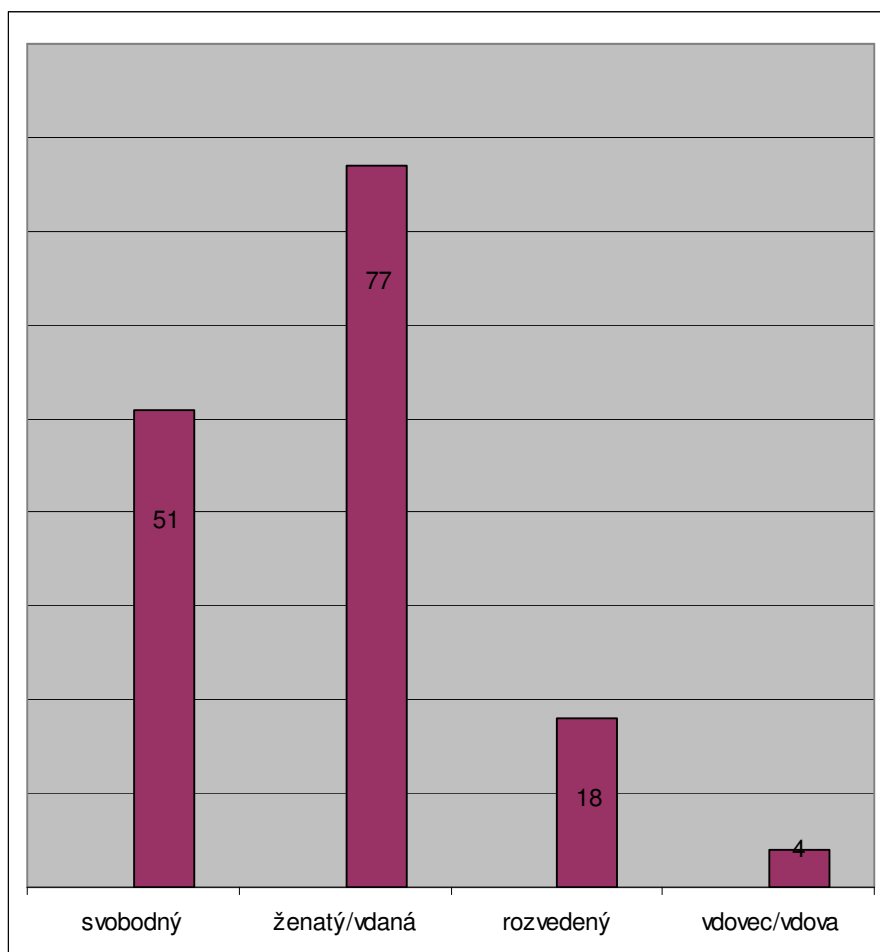
Zdroj: Vlastní výzkum

Graf č. 2. Počet odpovídajících účastníků výzkumu - podle velikosti obce, ve které žijí. Výzkum byl prováděn v Českých Budějovicích a podle výsledků odpovídalo zřejmě nejvíce obyvatel tohoto krajského města.

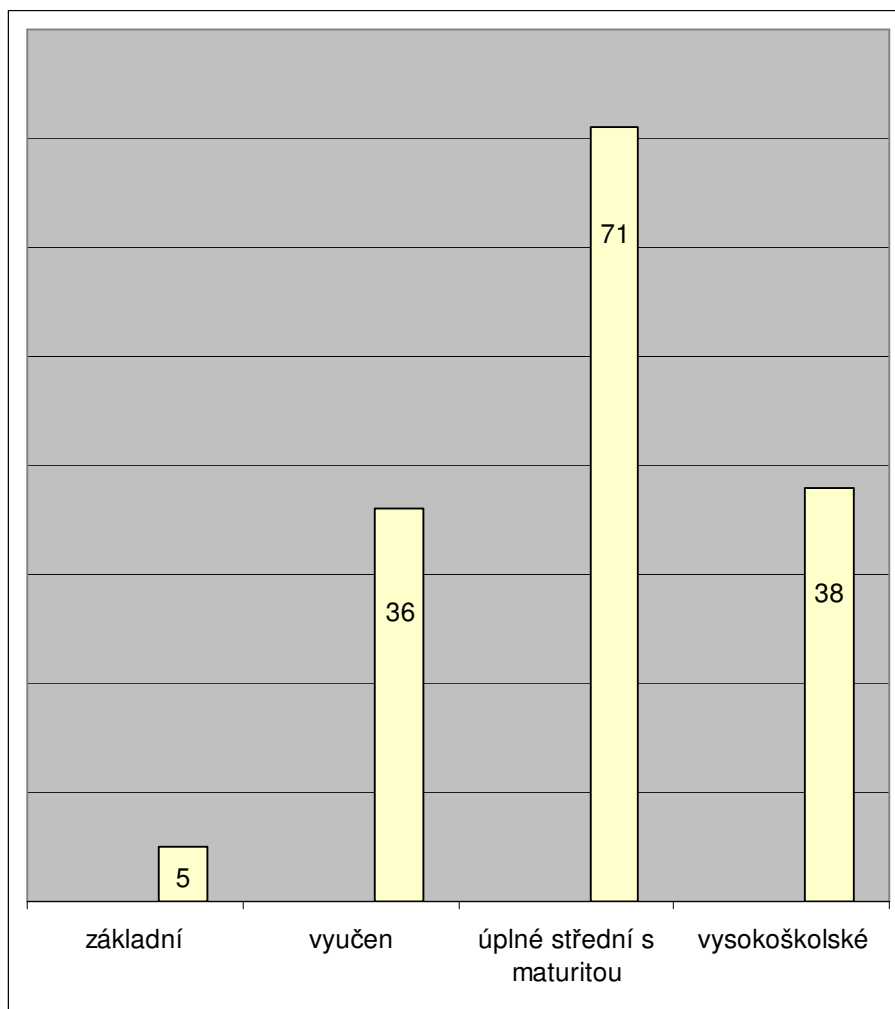
Zdroj: Vlastní výzkum

Graf č. 3. Počet odpovídajících účastníků výzkumu - podle rodinného stavu. Nejvíce respondent bylo ženatých/vdaných. Tomu odpovídá i fakt, že nejvíce respondentů bylo mezi 30-44 lety, kdy se podle statistických údajů předpokládá, že lidé v tomto věku jsou ženatí/vdané.

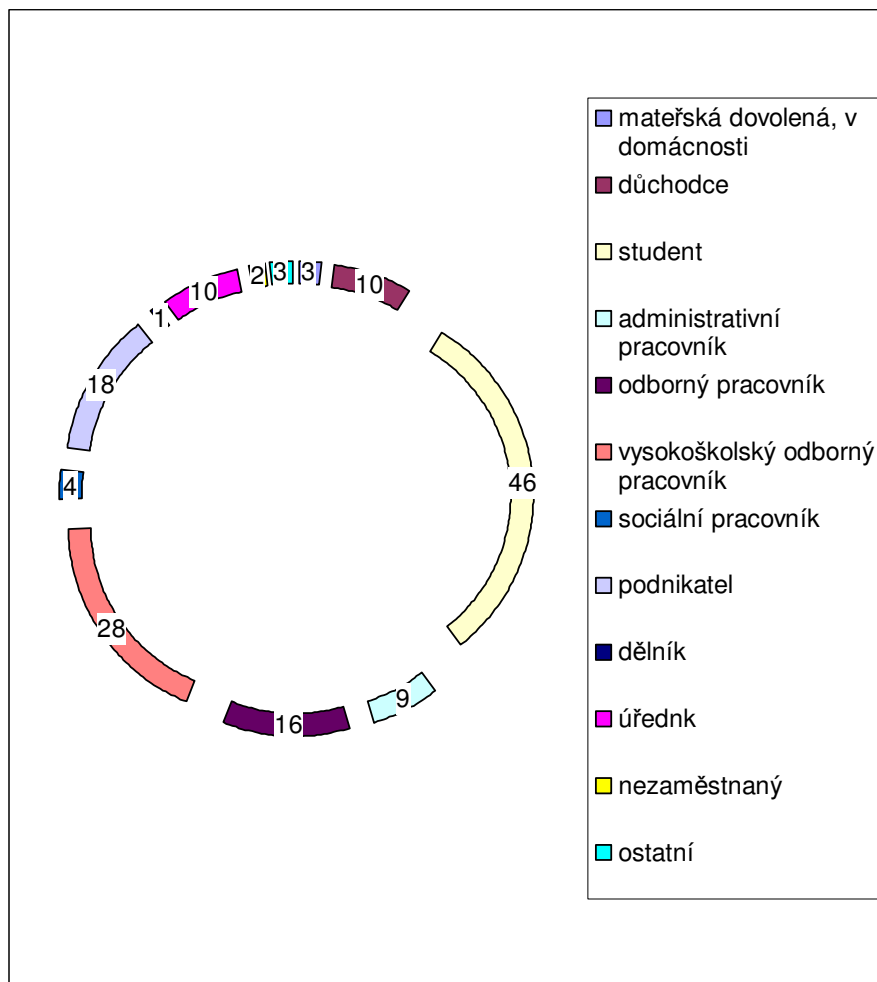
Zdroj: Vlastní výzkum

Graf č. 4. Počet odpovídajících účastníků výzkumu – podle nejvyššího dosaženého vzdělání. Nejvíce respondentů dosáhlo úplného středního vzdělání s maturitou, nejméně pak základního.

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf č. 5. Počet odpovídajících účastníků výzkumu – podle zaměstnání

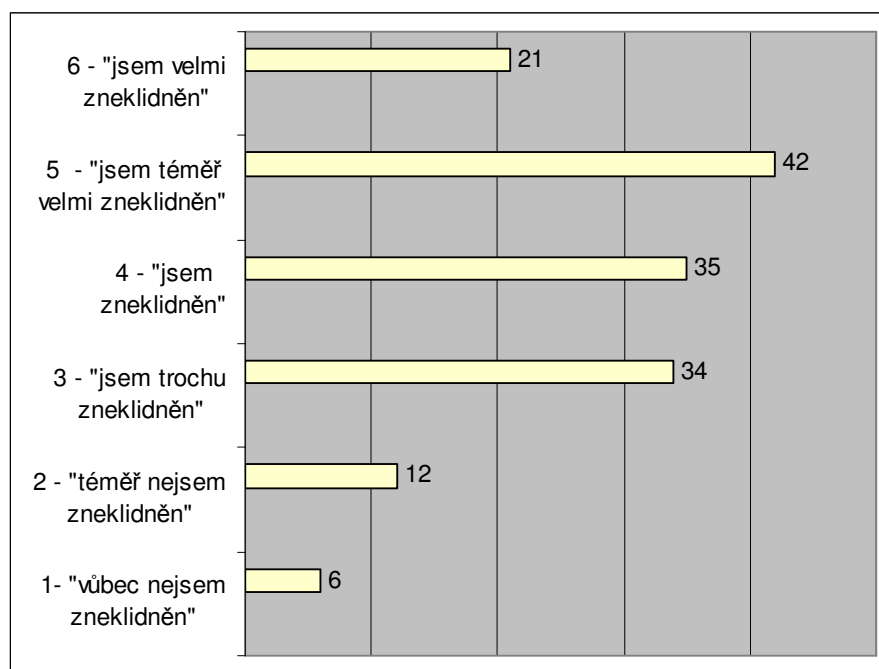

Zdroj: Vlastní výzkum

4.2 SPOLEČENSKÉ PROBLÉMY VERSUS PROBLÉMY KRIMINALITY

V této části dotazníku u oslovených zjišťuji, jak dalece jsou, podle stupnice od 1 do 6, při čemž 1 znamená „vůbec nejsem zneklidněn,“ a 6 „jsem velmi zneklidněn,“ zneklidněni některými společenským problémy, v porovnání s problémem kriminality. Z výzkumu vychází, že největší strach z kriminality mají nejčastěji ženy ve věku 30 - 44 let, obyvatelky měst s počtem obyvatel do 25 000. 42 ze všech dotazovaných obou pohlaví označilo v dotazníku na stupnici číslo 5. Číslici 6 označilo 21 oslovených. Nejmenší strach z kriminality naopak mají muži od 20 – 29 let. Zajímavostí je, že obdobně velký strach jako z kriminality měli dotazovaní z nezaměstnanosti.

Graf č. 6. Zmapování pocitů oslovených v souvislosti s kriminalitou – jak dalece jsou zneklidněni problémem kriminality – graf uvádí počty lidí u jednotlivých pocitů zobrazených pod čísly 1 – 6

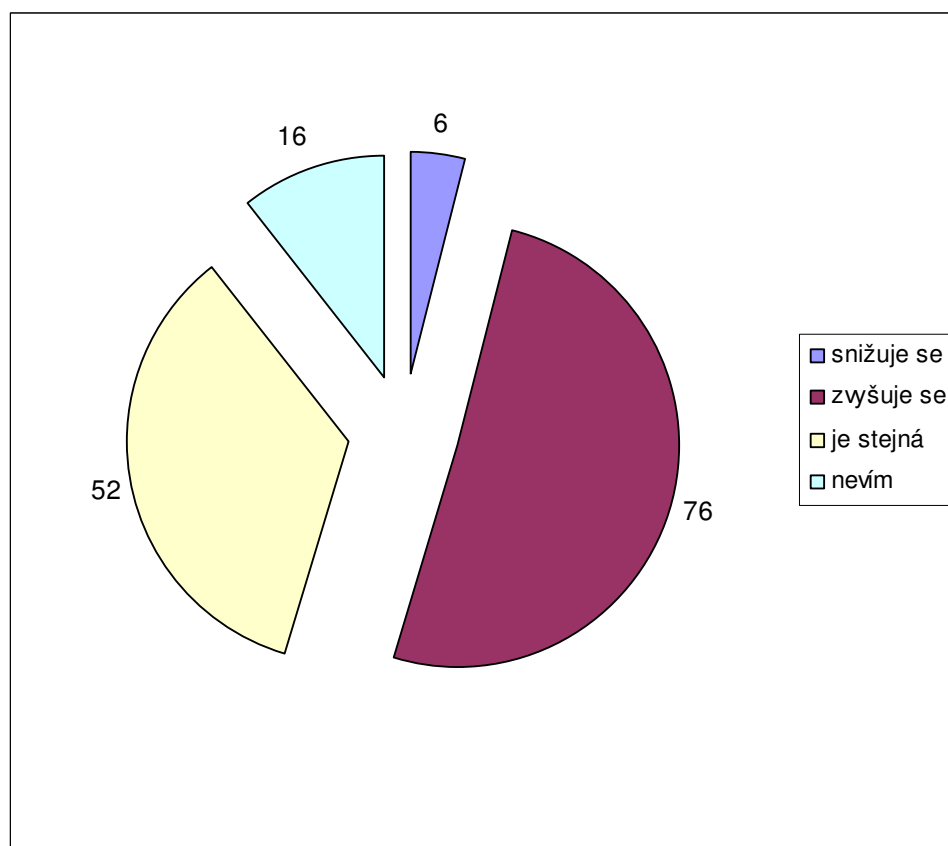

Zdroj: Vlastní výzkum

4.3 MÍRA KRIMINALITY V POSLEDNÍCH TŘECH LETECH

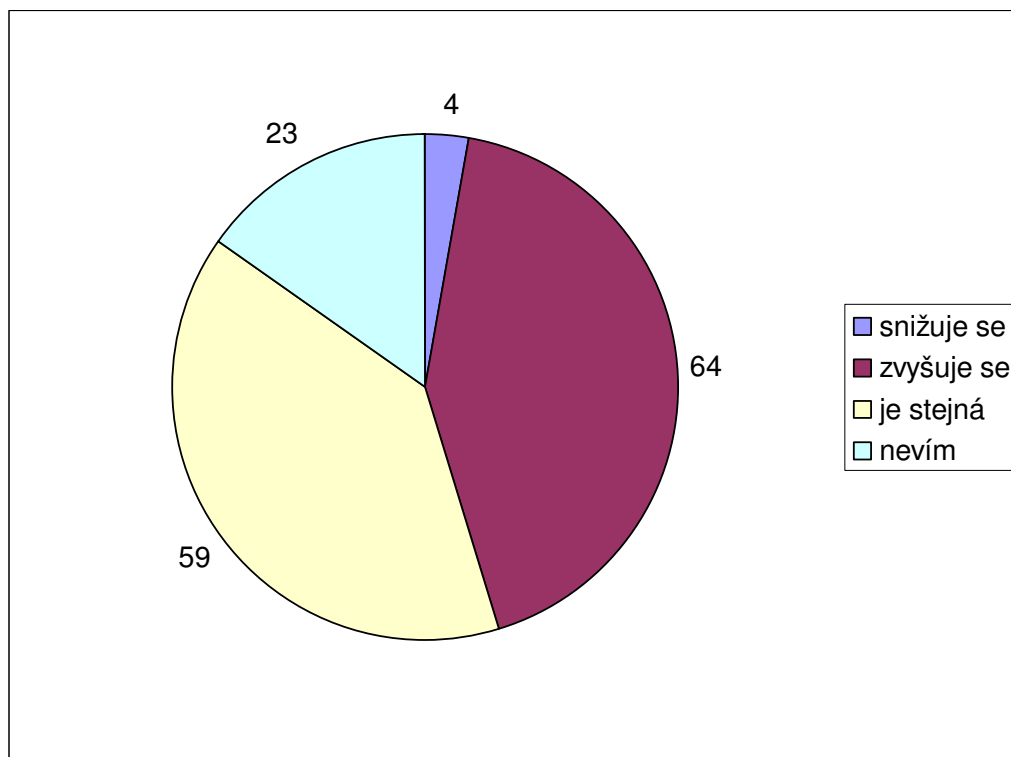
V této části dotazníků odpovídali respondenti na otázku „Máte pocit, že se míra kriminality v posledních třech letech v České republice: a) snižuje, b) zvyšuje, c) je stejná, d) nevím. Stejně možnosti odpovědí měli i v dalších dvou otázkách, lokalitou zde byly jižní Čechy a obec, ve které respondent bydlí. 76 odpovídajících si myslí, že kriminalita v České republice zvyšuje. 64 odpovídajících se domnívá, že se zvyšuje v jižních Čechách, že se zvyšuje v jejich obci zaškrtno 41 obyvatel.

Graf č. 7. Názory respondentů na míru kriminality v České republice. Čísla ukazují množství lidí se stejným názorem.

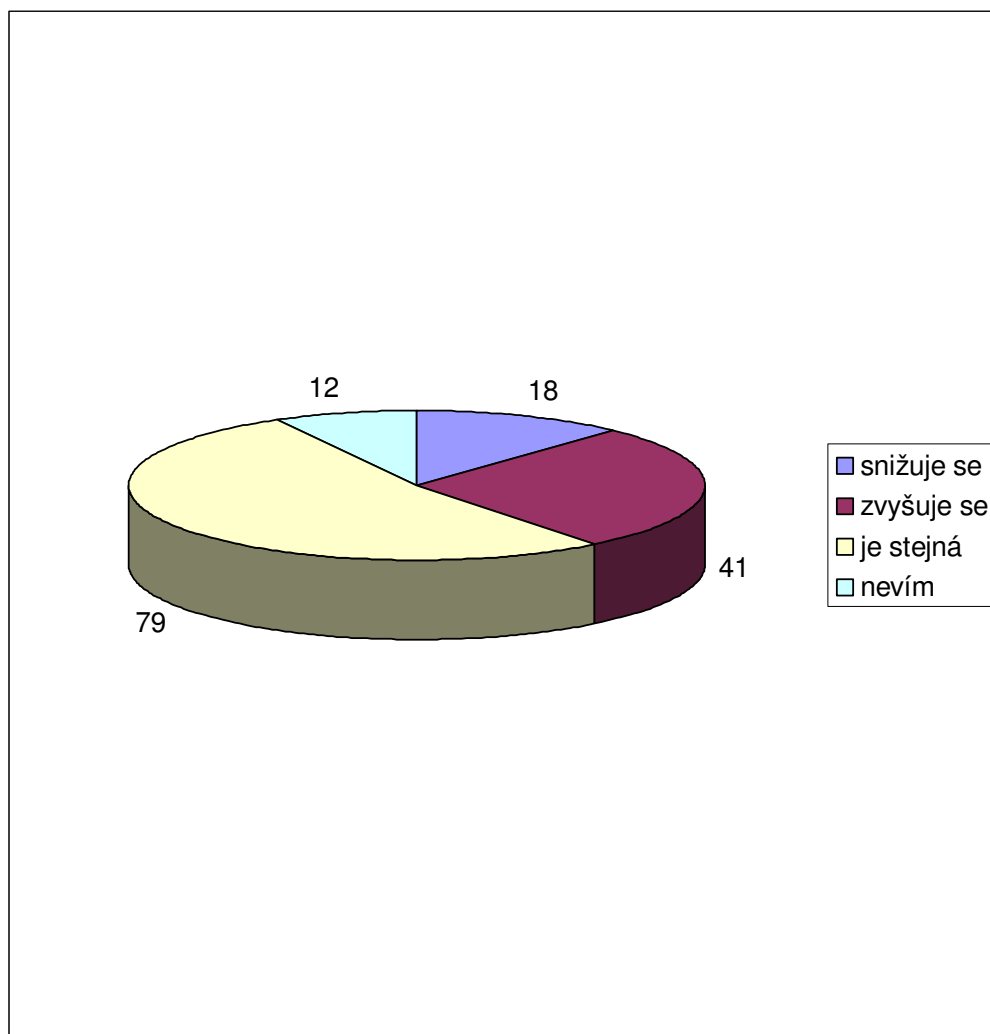
Zdroj: Vlastní výzkum

Graf č. 8. Názory respondentů na míru kriminalitu v jižních Čechách. Čísla ukazují množství lidí se stejným názorem

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf č. 9. Názory respondentů na míru kriminality ve své obci. Názor, že se míra kriminality zvyšuje, mají převážně obyvatelé větších měst, jako jsou České Budějovice. Obyvatelé menších obcí a obcí do pěti tisíc obyvatel spíše míní, že je kriminalita stejná, nebo se dokonce snižuje. Čísla ukazují množství lidí se stejným názorem.

Zdroj: Vlastní výzkum

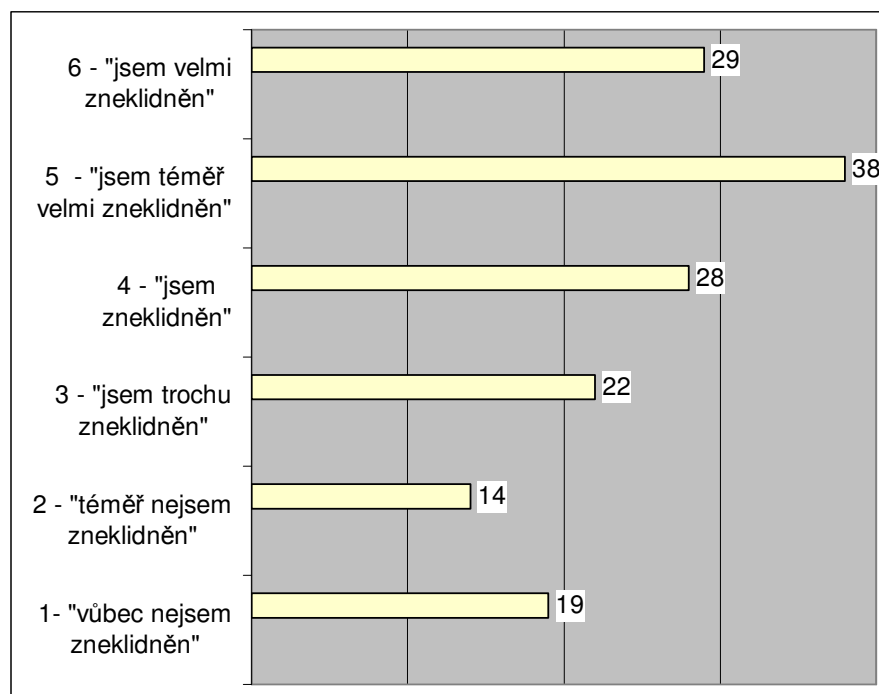
4.4 STRACH Z KONKRÉTNÍCH TRESTNÝCH ČINŮ A DELIKTŮ

Zde měli respondenti zaznamenat zneklidnění, resp. strach z konkrétních trestných činů. Pomocí stupnice od 1 do 6, při čemž 1 opět znamená „vůbec nejsem zneklidněn,“ a 6 „jsem velmi zneklidněn.“ V grafech uvádím počty lidí na jednotlivé odpovědi.

Nejvíce odpovědí pod číslicí 6, kdy tedy respondenti odpověděli, že jsou velmi znepokojeni, bylo zaznamenáno u krádeže osobních věcí (38 odpovědí z celkového počtu 150), nejvíce odpovědí „jsem téměř velmi zneklidněn“ jsme zaznamenali rovněž u krádeže osobních věcí, a to ve 48 případech. Z toho vyplývá, že nejvíce mají lidé obavy skutečně z toho, že budou okradeni.

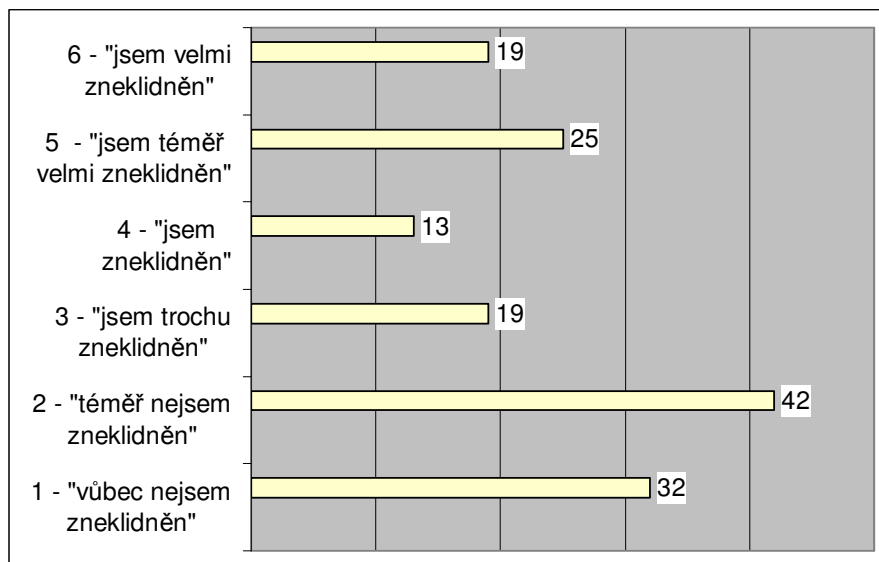
Možná trochu překvapivě odpovědělo 42 respondentů, že téměř nejsou zneklidněni z vloupání do obydlí. 19 lidí není zase téměř vůbec zneklidněno z vyhrožování a muži, nepřekvapivě, obecně nemají strach ze znásilnění.

Graf č. 10. Do jaké míry mají oslovení strach z krádeže nebo vykradení automobilu

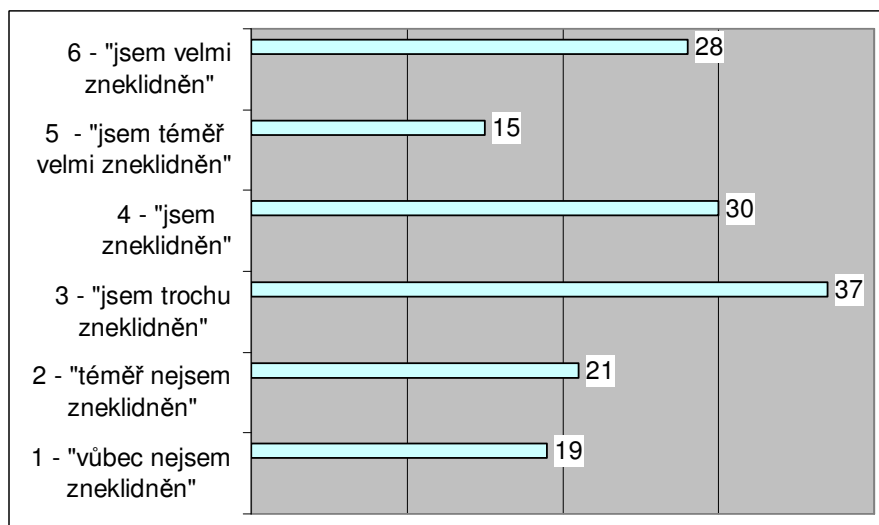
Zdroj: Vlastní výzkum

Graf č. 11. Do jaké míry mají oslovení strach z vloupání do obydlí

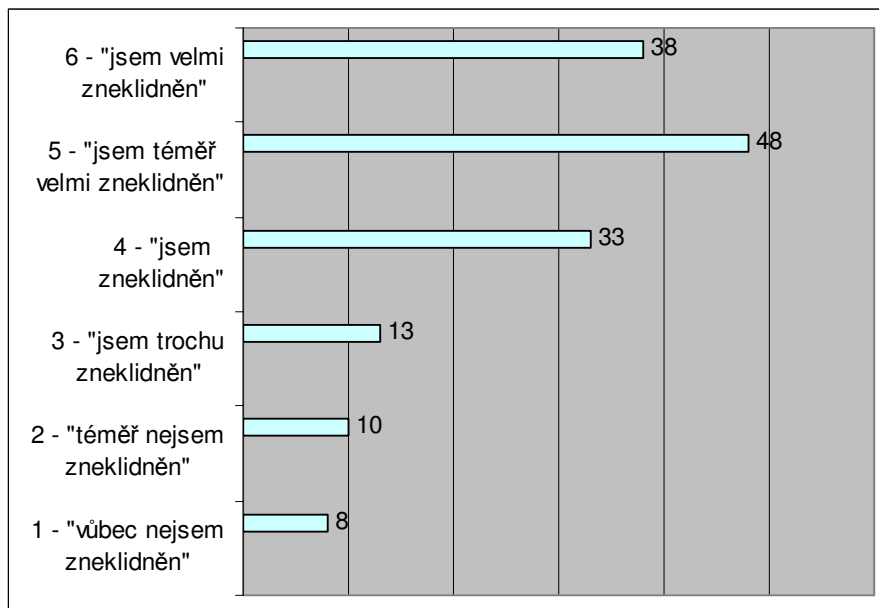
Zdroj: Vlastní výzkum

Graf č. 12. Do jaké míry mají oslovení strach z poničení majetku

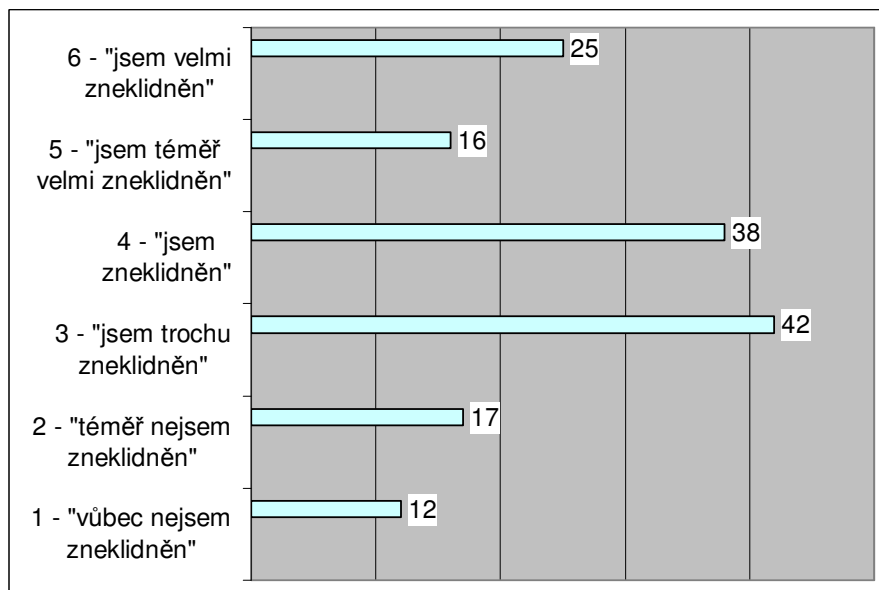
Zdroj: Vlastní výzkum

Graf č. 13. Do jaké míry mají oslovení strach z krádeže osobních věcí

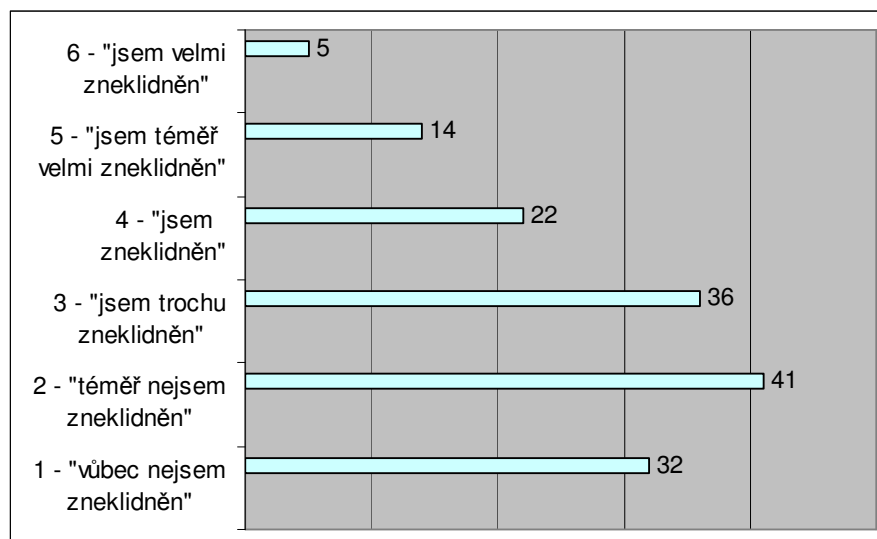
Zdroj: Vlastní výzkum

Graf č. 14. Do jaké míry mají oslovení strach z přepadení

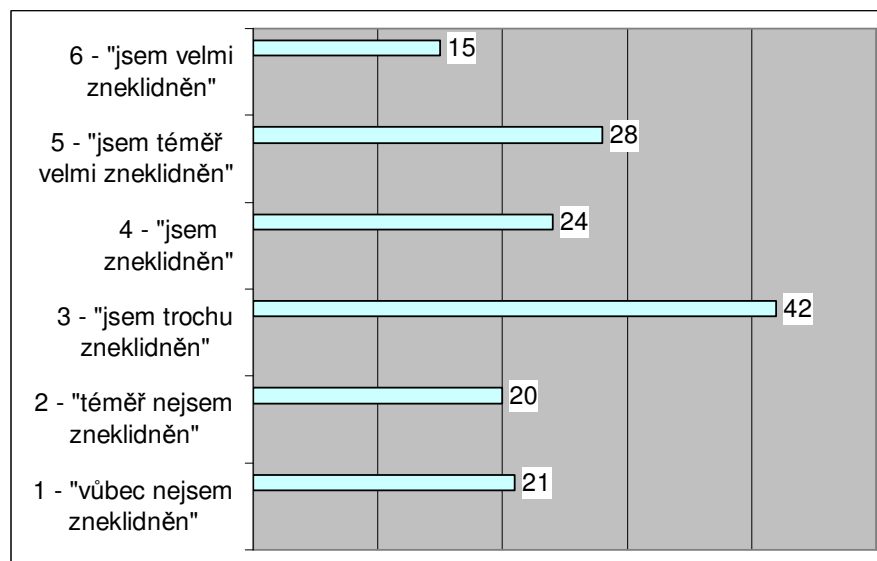
Zdroj: Vlastní výzkum

Graf č. 15. Do jaké míry mají oslovení strach z vyhrožování

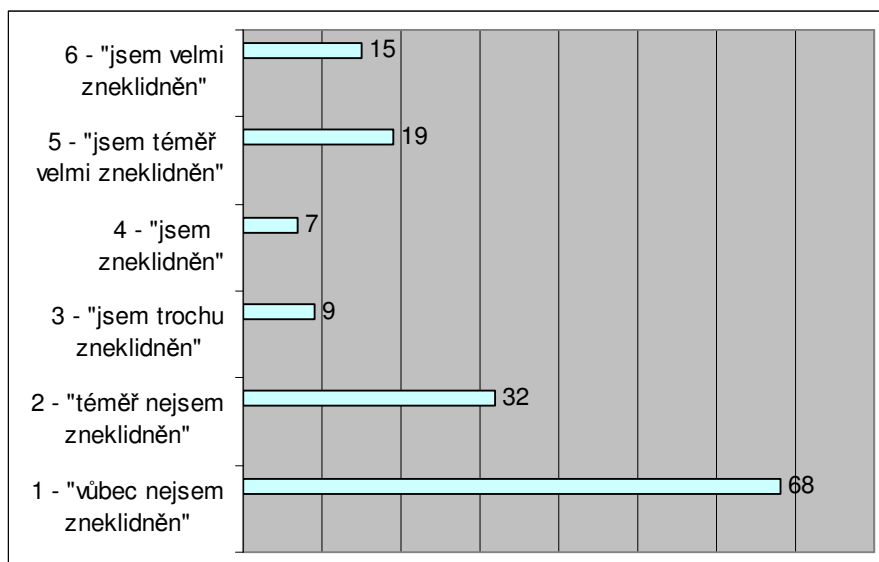
Zdroj: Vlastní výzkum

Graf č. 16. Do jaké míry mají oslovení strach z vraždy

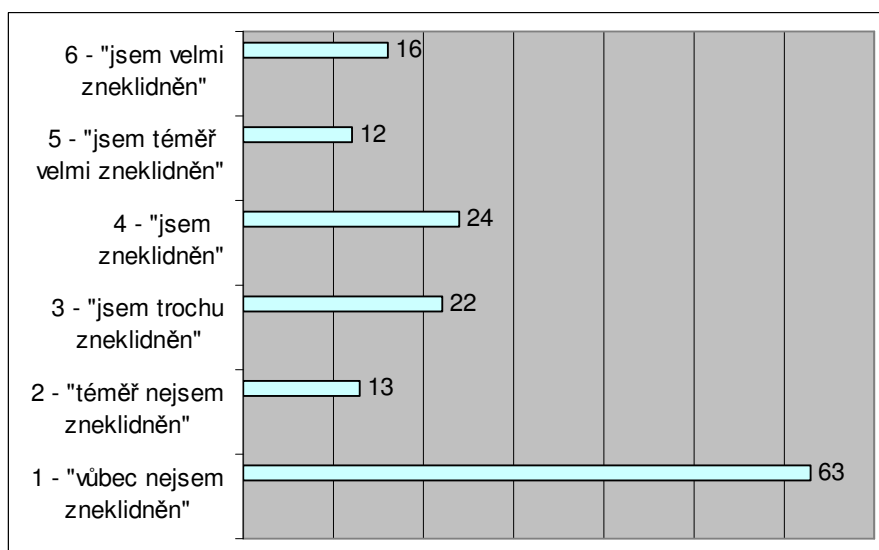
Zdroj: Vlastní výzkum

Graf č. 17. Do jaké míry mají oslovení strach ze sexuálního obtěžování

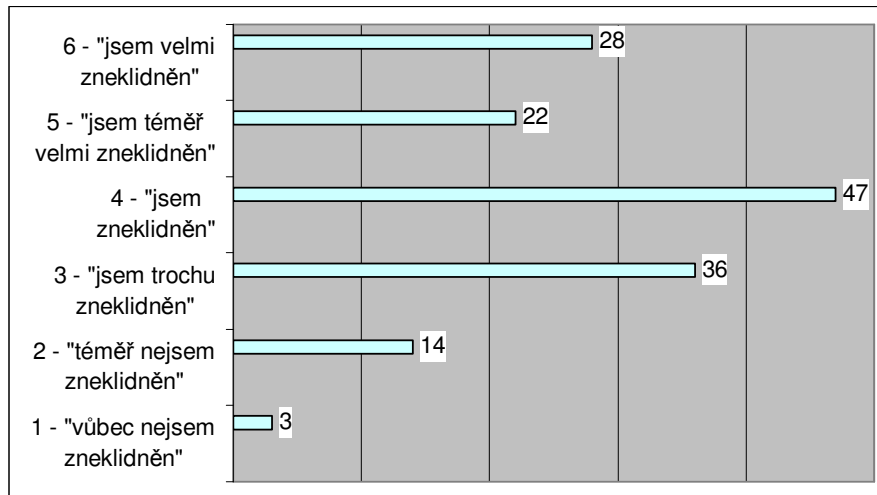
Zdroj: Vlastní výzkum

Graf č. 18. Do jaké míry mají oslovení strach ze znásilnění

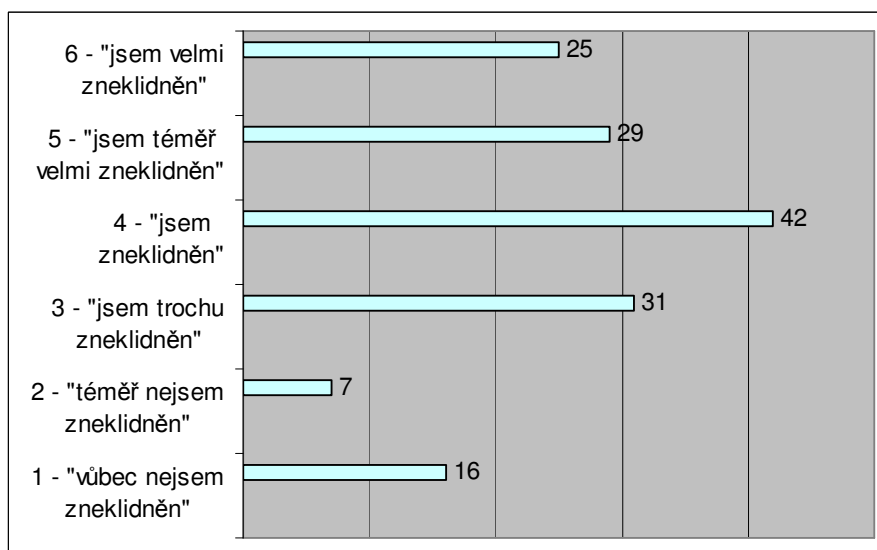
Zdroj: Vlastní výzkum

Graf č. 19. Do jaké míry mají oslovení strach z podvodu ošizení spotřebitele

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf č. 20. Do jaké míry mají oslovení strach ze zneužití osobních dat

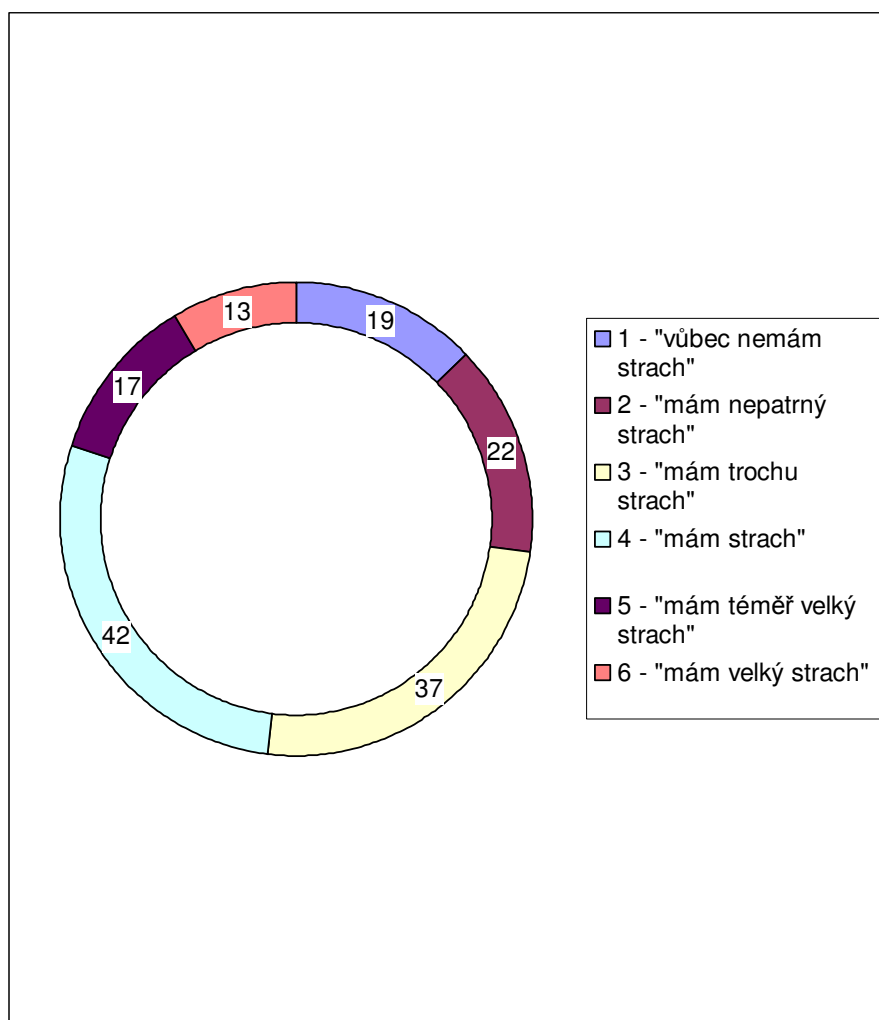

Zdroj: Vlastní výzkum

4.5 SUBJEKTIVNÍ POCITY DOTAZOVANÝCH

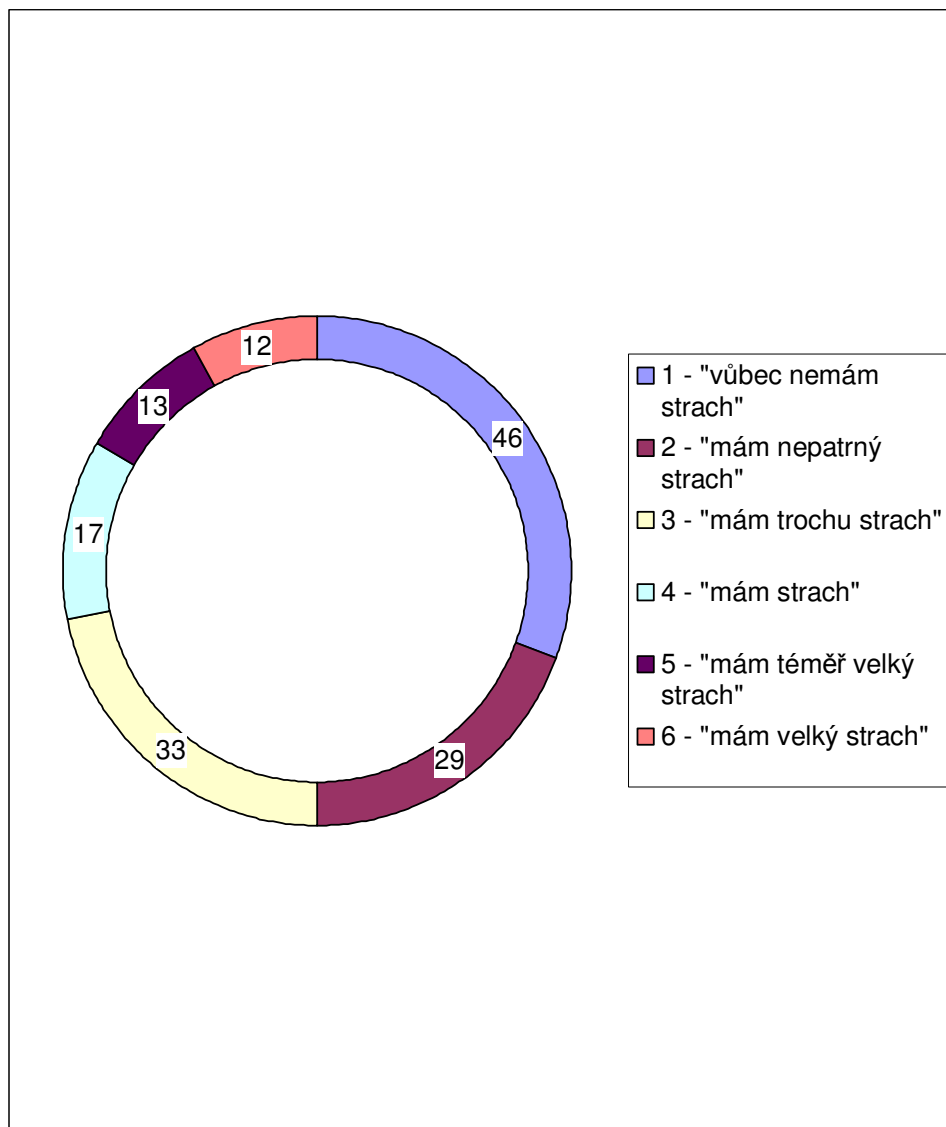
Další dva dotazy směřovaly k subjektivním pocitům respondentů. Na škále od 1 do 6 měli vyjádřit, jak se cítí, když se ocitnou osamělí na noční ulici a když jsou doma sami. Odpověď číslo 1 znamená „vůbec nemám strach“, a 6 mám veliký strach. Čísla v částech kruhu označují počty stejných odpovědí.

Graf č. 21. Strach respondentů, pokud jdou v noci sami po setmění po ulici

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf č. 22. Strach respondentů, pokud jsou v noci sami doma

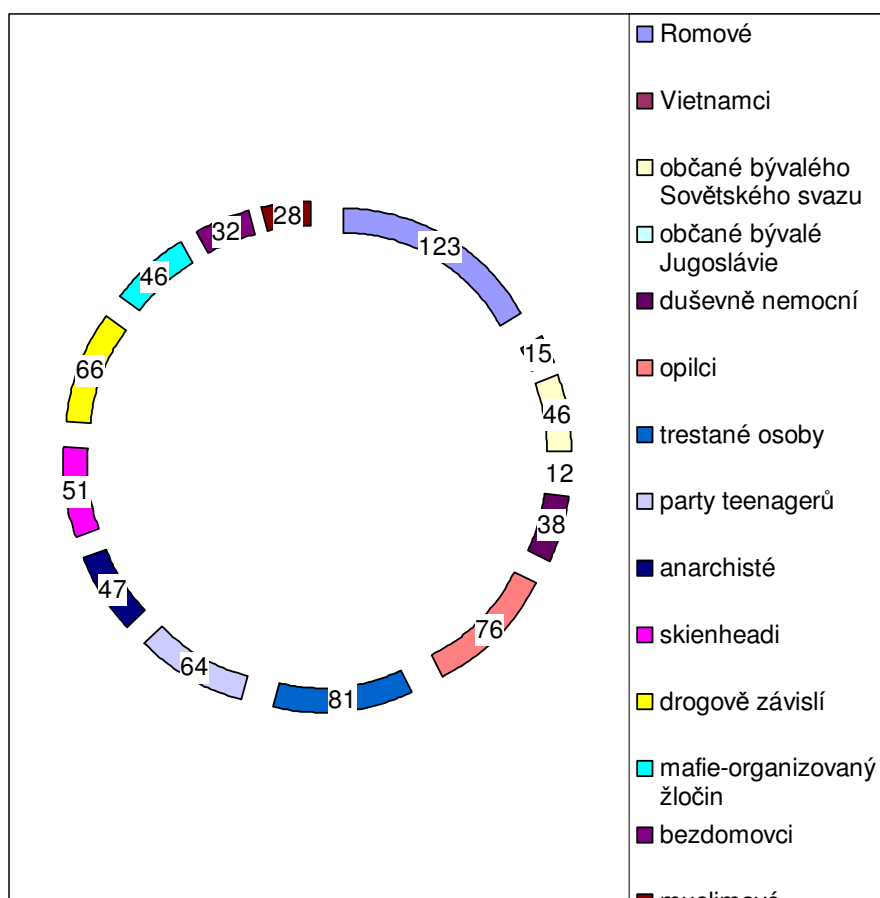

Zdroj: Vlastní výzkum

4.6 STRACH DOTAZOVANÝCH Z URČITÝCH SKUPIN LIDÍ

Nejvíce z dotazovaných odpovědělo, že má strach z Romů (123), následuje strach z trestaných osob (81) a opilců (76). Nejmenší strach mají účastníci výzkumu z obyvatel bývalé Jugoslávie a Vietnamců.

Graf č. 23. Strach občanů z určitých skupin lidí. Čísla v kruhu označují počet lidí se stejnou odpovědí

Zdroj: Vlastní výzkum

4.7 ZKUŠENOSTI LIDÍ S DELIKTY A TRESTNÝMI ČINY

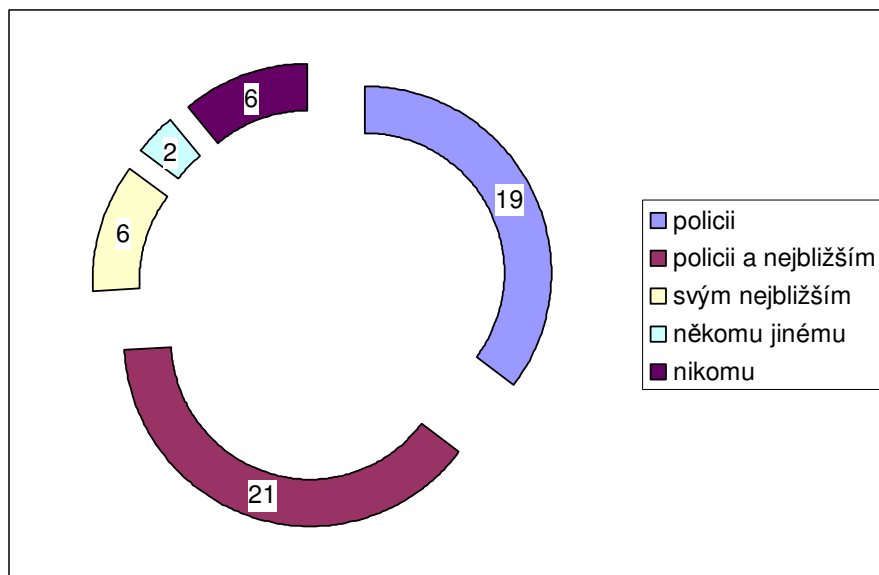
V této části výzkumu jsem se zaměřila na zkušenosti lidí s delikty a trestnými činy. Na otázku, zda se v posledních pěti letech stali dotazovaní obětí trestného činu, odpovědělo 54 dotazovaných kladně a 96 záporně. Pouze 5 obětí trestných činů vyhledalo pomoc pomáhající organizace. Z těchto pěti obětí tři oslovily Linku bezpečí, jedna občanskou poradnu a jedna charitu.

Z těchto pěti respondentů byli všichni spokojeni, a organizace u všech naplnila jejich očekávání. Spokojeni byli také s kvalitou poskytovaných služeb.

4.8 OHLAŠOVÁNÍ TRESTNÝCH ČINŮ

Další dotaz směřoval k tomu, zda oběti trestné činy nahlásily. Graf znázorňuje, komu jej oznámily. 6 obětí trestný čin vůbec nenahlásilo. U jedné byl důvodem ostych, dvě nevěřily v potrestání pachatele a tři oběti se domnívaly, že by se nic nevyřešilo.

Graf č. 24. Počet obětí trestných činů, které jej nahlásily, a komu. Čísla v kruhu označují počet lidí se stejnou odpovědí.

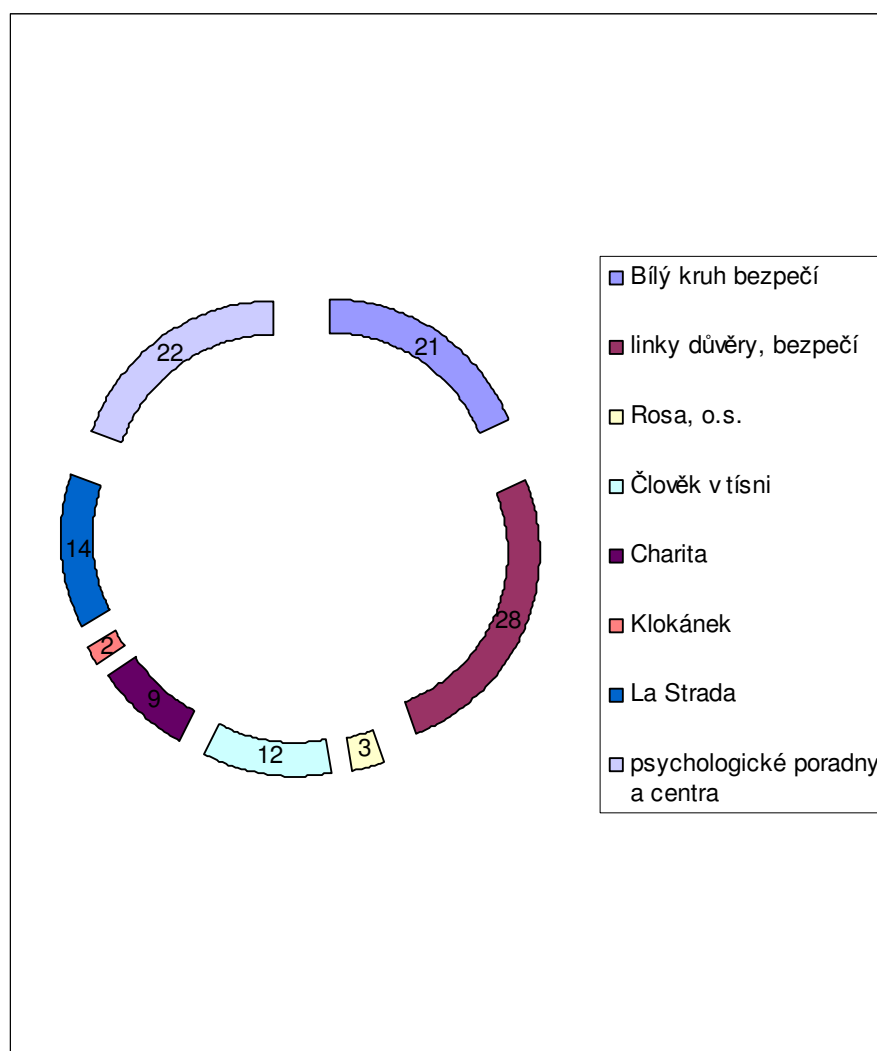

Zdroj: Vlastní výzkum

4.9 POVĚDOMÍ VEŘEJNOSTI O MOŽNÉ POMOCI

Z počtu sto padesáti respondentů šedesát dva uvedlo, že zná alespoň jednu organizaci, která se zabývá problematikou pomoci obětem trestných činů. Téměř 42% ze všech dotazovaných tedy má povědomí o možné pomoci. Následující graf mapuje počty lidí a organizace, které uvedly, že znají. Někteří znají i více organizací.

Graf č. 25. Počet respondentů a organizace, které znají

Zdroj: Vlastní výzkum

4. 10 NÁZORY RESPONDENTŮ NA ORGANIZACE POMÁHAJÍCÍ OBĚTEM

Respondent č. 1: Žena, 25 let, asistentka generálního ředitele v nestátní organizaci s vysokoškolským vzděláním, dosud netrestána:

Na počátku rozhovoru uvádí, že zná organizaci Bílý kruh bezpečí. Žádné bližší podrobnosti však neví, jen to, že se jedná o organizaci pomáhající obětem trestných činů. Dále pokračuje tím, že pokud by se stala například obětí přepadení, vyhledala by pomoc této organizace tehdy, pokud by si ze zážitku odnesla psychické trauma, a to dle svých slov jen bylo-li by trauma velmi neúnosné. Pokud by se rozhodla na Bílý kruh bezpečí se obrátit, očekávala by, že jí pomohou vyrovnat se s traumatickou situací co nejdříve. „Ráda bych, aby mi pomohli vyřešit problém co nejrychleji a poradili, jak se s tím mám vyrovnat nejlépe sama,“ uvádí a dodává, že by byla velmi nerada, kdyby ji poslali ještě do dalších poraden apod.

Jelikož respondentka zná pouze Bílý kruh bezpečí, zjistila by, kde je nejbližší poradna. Autorka výzkumu napověděla, že organizace zatím nesídlí v jižních Čechách. Dotazovaná tedy uvedla, že v tomto případě by jí další hledání pomoci odradilo a snažila by se vyřešit problém sama.

Na závěr dotazovaná uvádí, že pomáhající organizace, ač sama další nezná, považuje za důležité především pro lidi, kteří se stali obětí těžších zločinů, jako například znásilnění.

Respondent č. 2: Žena, 39 let, úřednice se středoškolským vzděláním, dosud netrestána:

V případě nouze by se obrátila na pomoc linky bezpečí, a to díky tomu, že je, dle názoru, tato forma pomoci snadno dostupná a anonymní. Oslovená předpokládá, že by jí odborníci udělili rady, jak se s situací co nejrychleji vyrovnat. Především by se ale snažila vyřešit problém za pomoci své rodiny a přátel. Podle ní je nejdůležitější podpora nejbližšího okolí. V případě velkého traumatu respondentka připouští, že by však tato forma laické pomoci nestačila. Ač se sama nestala obětí trestného činu ani nemá zkušenost se sekundární viktimizací, a sama by zřejmě odborníky neoslovila, v pomáhajících organizacích vidí velký přínos.

Respondent č. 3: Muž, 48 let, soukromý podnikatel se středním odborným vzděláním, dosud netrestán:

Názor respondenta na podpůrné organizace je velmi skeptický. Ač sám zmiňuje psychologickou poradnu a linku bezpečí, nedomnívá se, že by jejich existence oběti pomohla. Podle jeho slov tyto organizace pouze „zklidní postiženého za pomoci chlácholivých slov, že není sám“, ale více se musí snažit on samotný, pomocí svých sil. Podle něj se má každý pokusit vyrovnat se svými problémy sám, pouze za pomoci nejbližšího člověka. Zároveň dodává, že by se snažil nejprve svůj problém řešit jen sám se sebou, případně by se až v nouzi, kdy by nevěděl, kudy dál, svěřil své manželce.

Respondent č. 4: Žena, 28 let, sociální pracovnice s vysokoškolským vzděláním, dosud netrestána:

Vzhledem ke svému vzdělání v oboru se domnívá, že označení „pomáhající“, není jen plané heslo. Těmto organizacím přikládá velký význam zvláště pro vzdělání a především zkušenosti jejich zaměstnanců. Podle ní je důležitá pomoc okolí a přátel, ale odborníci zde mají nezastupitelnou roli. Zvláště bezprostředně po činu je důležité, aby byla poskytnuta adekvátní pomoc na specifický problém. Ač respondentka nepracuje s touto skupinou lidí, je schopna vyjmenovat několik organizací, které by obětem doporučila. V první řadě by je odkázala na Bílý kruh bezpečí, následovaly by psychologické poradny a intervenční centra.

Oslovená se stala dosud obětí krádeže osobních věcí, pokud by se ale stala obětí těžšího zločinu, neváhala by pomocnou organizaci oslovit. „Je to velmi důležité. Ač se může zdát, že se člověk sám rychle z šoku vzpamatuje, je to jen zdánlivé. Trauma z hrozného zážitku má v sobě stále, a bez odborné pomoci se může kdykoli v budoucnosti objevit.“

Respondent č. 5: Muž, 30 let, vedoucí prodeje pobočky soukromé firmy s vysokoškolským vzděláním, dosud netrestán:

S problematikou trestné činnosti nemá žádnou osobní zkušenost, obává se však některých nepřizpůsobivých sociálních skupin. Chápe, že oběti jakéhokoliv trestného

činu se může stát i on, nedokáže však říci, jaká by musela nastat situace, aby se obrátil na pomáhající organizaci. Zastává názor, že tyto organizace slouží především obětem domácího násilí, prostituce, tedy především ženám. „Chlapi se dokáží vyrovnat s těžkou situací lépe než ženy.“ Na otázku jakou zná organizaci, uvádí psychologické poradny a linku důvěry. Zmiňuje také azylový dům pro ženy s dětmi. Práci jejich zaměstnanců považuje za vhodnou.

Respondent č. 6: Muž, 72 let, starobní důchodce s vyučením, dosud netrestán:

Podobně jako respondent č. 3 není k tématu optimistický. Tento oslovený dokonce považuje pomáhající organizace za zcela zbytečné. Pokud se oběť stane obětí, nemá podle respondenta smysl oslovovat žádné organizace, ale vše vyřešit za pomoci svých vlastních sil nebo rodiny.

Podle respondenta má být člověk především opatrný a snažit se svým chováním viktimizaci předejít. „Proč chodí ženy v krátké sukni a tričku s velkým výstřihem? Vždyť si říkají samy o znásilnění.“

Dotazovaný uvádí, že zná organizaci La Strada, nedokáže však přímo určit, jakými skupinami obětí ze zabývá.

5. DISKUSE

Kriminalita, a její prudký nárůst v posledních letech, je chápána jako důsledek procesu sociální desintegrace provázející řadu společenských a sociálních změn. Pojem kriminalita je součástí každodenního života téměř všech občanů a svým obětem přináší fyzické, psychické, emocionální a finanční ztráty. S rostoucí kriminalitou roste i počet těch, kteří s ní získali osobní zkušenost a stali se obětí trestného činu. Takovou zkušenost potvrdili ve výzkumu této diplomové práce, kdy autorka oslovila sto padesát náhodně vybraných lidí, padesát čtyři respondenti, sykteří se sami stali obětí trestného činu v době posledních pěti letech. (36% oslovených).

Téměř všechny průmyslově vyspělé země intenzivně vnímají a řeší otázky vysoké kriminality již od 70. let 20. století. Viktimologické výzkumy, které se proto začaly realizovat, jsou orientovány do národní, místní a regionální úrovně. Tato aktivita přináší informace týkající se struktury a dynamiky tohoto jevu, spolu s vymezením trendů kriminality a účinnosti preventivních opatření. Od roku 1989 byla zahájena tradice realizace viktimologických výzkumů na mezinárodní úrovni, která vzešla ze zkušenosti s měřením kriminality prostřednictvím šetření na místní úrovni. Takto orientované výzkumy obětí trestných činů umožňují srovnávat situaci na úseku kriminality ve vlastní zemi se situací jinde a umožňují porovnání míry a úrovně trestné činnosti a hledání účinných preventivních opatření. Tento postup však přináší pouze orientační zjištění, která jsou způsobena odlišnostmi různých právních systémů a různých definic konkrétních trestných činů, včetně různé míry regulace společenských vztahů prostřednictvím trestního práva. Přesto jsou tyto viktimologické výzkumy velmi cennou devizou, zvláště ve srovnání se zeměmi s vyspělejší ekonomickou stabilitou.

Možná dosud nejvýznamnějších výzkumů obětí trestných činů na mezinárodní úrovni se zúčastnila také Česká republika. První mezinárodní výzkum obětí kriminality se u nás poprvé uskutečnil v roce 1992 na vzorku zhruba 1700 osob, a poté také v roce 1996 na 1469 respondentech. Obě šetření se týkala osob ve věku od 16 let z celé republiky. Mezinárodní výzkum se uskutečnil také v roce 2000 na souboru patnácti set osob a byl realizován v Praze. V některých zemích jsou v současnosti poznatky o obětech kriminality považovány za nezbytnou součást údajů o kriminalitě. Údaje

z viktimologických výzkumů jsou považovány za ukazatel toho, jak zažívá a reflektuje kriminalitu obyvatelstvo. Údaje získané od obětí poskytují další důležité informace o kriminalitě, o míře nahlášenosti činů policii, či o obavách z kriminality.

Republikový výbor pro prevenci kriminality v roce 2007 uveřejnil výzkum veřejného mínění týkající se problematiky prevence, která je nedílnou součástí problematiky poškozených. Podle odborníků z výboru je podstatným předpokladem fungování prevence učinit z ní jeden z pozitivně vnímaných a prioritních zájmů společnosti. Společnost totiž logicky nemá zájem na tom, aby byla vysoká, resp. nějaká kriminalita. Tím se zároveň otevře možnost pro případné zapojení co nejširšího okruhu občanů do různých preventivních aktivit. Z toho vyplývá otázka, jaké názory na kriminalitu a její prevenci tedy občané naší země opravdu zastávají. Svůj výzkum tedy Republikový výbor pro prevenci kriminality rozhodl zaměřit na uvedenou problematiku. Jeho realizací byl pověřen Institut pro kriminologii a sociální prevenci, který již obdobné výzkumy v minulosti prováděl. Dotazováno bylo tehdy celkem 1100 občanů České republiky starších 15 let. Při dalším šetření, reprezentativním na krajské úrovni, byl vzorek rozšířen na 1625 respondentů.

Výběr respondentů byl proveden kvótním způsobem, přičemž kvótními znaky bylo, stejně jako v případě výzkumu v této diplomové práci, pohlaví, věk, vzdělání a místo bydliště. Pro získání orientace v názorech respondentů na etiologii trestné činnosti získali řešitelé názory veřejnosti, že sklon lidí páchat protiprávní činy závisí prvořadě na jejich špatných vrozených povahových vlastnostech, na jejich špatné výchově či špatných životních podmínkách.

Stejně jako v tomto výzkumu respondenti uváděli, z kterých skupin mají největší strach, resp. kdo jsou často pachatelé trestných činů a na prvním místě se umístili Romové, jichž se obává přes 42% respondentů, dále cizinci se 30% odpovědí, alkoholici a drogově závislí a gambleři, bezdomovci, děti a mládež, ti co nechtějí pracovat a na posledním místě recidivisté.

Autorka tohoto výzkumu uvádí, že ze sto padesáti oslovených pro tuto práci, se 82% z nich vyslovilo z obav z Romů, trestaných osob se obává 54%, opilců 51%, drogově závislých 44% a z bezdomovců má strach 25% respondentů. Můžeme

polemizovat, co dotazované k názoru vedlo, zda je ovlivnily předsudky, či vlastní zkušenost. Vzhledem k tomu, že výzkum probíhal v centru města, lze se domnívat, že důvodem může být i narušování klidného prostředí právě výše uvedenými skupinami.

Podobně jako v tomto výzkumu se i zde řešitelé zabývali vnímáním změn ve výskytu kriminality. 5% respondentů se domnívá, že se kriminalita snížila, za stejnou ji považuje v rámci celé České republiky 15 %, ale v místě trvalého bydliště téměř třetina dotazovaných (32 %). Naopak celostátně každý třetí dotázaný občan považuje nárůst kriminality za výrazný, zatímco výrazný nárůst kriminality v místě bydliště konstatuje 15 % dotazovaných.

Dle výsledků autorky tohoto výzkumu se 51% respondentů domnívá, že se kriminalita na území České republiky v posledních třech letech zvyšuje. 43% se zastává názor, že se zvyšuje v jižních Čechách a 27% lidí se vyjádřilo kladně na otázku, zda se domnívají, že se kriminalita zvyšuje v jejich obci. Logickou domněnkou přitom je, že názor zvýšené kriminality ve své obci zastávají spíše obyvatelé krajského města, než obcí s nižším počtem obyvatel.

Řešitelé z republikového výboru pro prevenci kriminality se zaměřili rovněž na pomáhající organizace. Z Celkem 262 respondentů (což představuje 24 % všech) prohlásilo, že by se v případě budoucí viktimizace obrátili na nějakou organizaci, která se zabývá pomocí obětem. Představy respondentů o konkrétním postupu byly však poměrně nejasné. Především, více než třetina rozhodnutých nevěděla, jakou organizaci by mohli vyhledat; lze se tedy domnívat, že v případě, že by tato situace opravdu nastala, by nakonec žádnou pomoc nehledali, nebo nenašli. Druhá, téměř třetina rozhodnutých vyhledat odbornou pomoc by se jí snažila domoci u policie. Je sice na jednu stranu potěšující, že má policie takovou důvěru, nicméně typická organizace na pomoc obětem to není. Pravdou je, že dobře vyškolení policisté mohou předat obětem kontakt na odborné služby. Ty se objevily na třetím místě pořadí – každý sedmý by se obrátil na některou ze specializovaných telefonických linek. Desetina z oslovených by byla připravených hledat jako případná oběť pomoc specialistů z organizace Bílý kruh bezpečí. Spíše sporadicky byly zastoupeny další varianty, jako charita, poradny či psychologové. Co poněkud překvapilo, bylo velmi nízké zastoupení sociálních služeb v

rámci obce, o jejichž existenci má povědomí, dá se říci, každý občan. Zřejmě byly chápány spíše jako úřednický aparát, nikoli jako složka určená pro odbornou pomoc občanům. Preference žen a mužů se statisticky nelišily, snad pouze připravenost žen vyhledat pomoc psychologa je o něco vyšší. I tímto se zabýval Večerka ve své závěrečné zprávě z výzkumu veřejného mínění. [VEČERKA, 2007]

Také v této práci se autorka zabývala otázkou, kam by se občané obrátili v případě budoucí viktimizace. Jak vyplývá z kvalitativní části výzkumu, volili by Bílý kruh bezpečí, psychologickou poradnu a linky bezpečí.

Co se jednání v minulosti týče, autorka zjistila, že z počtu 150 oslovených se 36% (54 respondentů) stalo obětí trestného činu, a z těchto pouze 9% (5 respondentů) vyhledalo pomoc pomáhající organizace. Tyto osoby oslovily se svým problémem ve třech případech linku bezpečí, jedna občanskou poradnu a jedna charitu. Zde lze opět polemizovat, proč se jen takto malá část obětí obrátila na podpůrnou pomoc. Je důležité neopomenout fakt, že se jednalo o lidi mladší čtyřiceti let s vysokoškolským a středoškolským vzděláním. S tím souvisí i druhá část výzkumu. V kvalitativním výzkumu byli středoškoláci mladší čtyřiceti let k úrovni a důležitosti pomáhajících organizací optimističtější, než lidé s odborným středním vzděláním, nebo vyučením. Ti první považovali za velmi důležité nenechat problém „dusit v sobě,“ a věřili v pomoc odborníků více než druhá skupina, která považovala odbornou pomoc za téměř zbytečnou.

Podle výsledků kvantitativního výzkumu organizace naplnila jejich očekávání, se zakázku, kterou postižení odborníkům zadali, byli spokojeni. Spokojeni byli rovněž s kvalitou poskytovaných služeb. Odborníci ve všech případech poskytl nejen podpůrnou pomoc, ale také právní rady. Jak uvádí Ludmila Čírtková ve své publikaci „Pomoc obětem a svědkům trestných činů,“ oběti se kromě problémů drobnějšího rázu, například kdy jsou zatěžováni tím, že do řešení na policii či u soudu musejí investovat čas, potýkají s podstatně závažnějšími problémy, které výrazným způsobem ovlivňují kvalitu jejich života. Vytvářejí nové a nové stresové situace, s nimiž ne každý je schopný vyrovnat se sám. [ČÍRTKOVÁ, 2007]

Chceme-li se zabývat rámcem pomoci obětem trestných činů, nesmíme opomíjet ani právo těchto obětí na odškodnění. Dojde-li ke způsobení škody, předpokládá se, že první možností jejího vypořádání je dohoda mezi poškozeným a škůdcem. Ta by měla samozřejmě odpovídat zákonným pravidlům. Ne vždy ale mají poškození objektivně možnost v přijatelné lhůtě dosáhnout náhrady škody na pachateli, proto jsou zákonem stanovené podmínky, za nichž stát poskytne finanční pomoc na částečné odškodnění těch, kterým byla způsobena vážnější újma na zdraví. Problematika odškodňování obětí trestné činnosti se od poloviny osmdesátých let promítá nejen do mezinárodních dokumentů, ale i do vnitrostátního zákonodárství jednotlivých evropských zemí. Významným mezníkem se v tomto směru stala Evropská úmluva o odškodňování obětí násilných trestných činů z 24. listopadu 1983. Oběť je širší pojem než poškozený hlavně proto, že nezahrnuje jen osoby, které utrpěly nějakou újmu v přímé souvislosti s trestným činem, ale i osoby, u nichž k takové újmě došlo zprostředkovaně. Za oběti se někdy považují nejbližší členové rodiny přímé oběti trestné činnosti a osoby, které byly na její péči odkázány, pokud jim vznikla nějaká újma. I pojetí škody v souvislosti s kategorií „oběti“ je v mezinárodních dokumentech zpravidla širší než u pojmu „poškozený“. Širší v tom smyslu, že se tu berou v úvahu jakékoliv škody psychické, emocionální strádání, omezení základních práv a zpravidla i tzv. druhotná viktimizace, jíž se rozumí zejména četné nepříjemnosti a výdaje, jež oběť musí snášet v souvislosti s následným trestním řízením.

6. ZÁVĚR

Hypotézy, které autorka předem stanovila, se nepotvrdily.

H1: Všichni oslovení účastníci výzkumu jsou schopni pojmenovat alespoň jednu organizaci, která se zabývá pomocí obětem trestných činů: z výzkumu vyplynulo, že 41% (šedesát dva z oslovených), dokázalo označit některé, nebo alespoň jednu pomáhající organizaci. Převážně se jednalo o lidi s vysokoškolským nebo středoškolským vzděláním.

H2: Lidé, kteří se stali oběťmi trestných činů, využili vždy možnost pomoci neziskových organizací: z počtu 150 oslovených se 36% (54 respondentů) stalo obětí trestného činu, a z těchto pouze 9% (5 respondentů) vyhledalo pomoc pomáhající organizace.

Důvodem je zřejmě malé povědomí o organizacích, či nedůvěra v důležitost této formy pomoci. Zlepšit tento fakt by podle autorčina názoru mohla lepší informovanost a lepší dostupnost informací, například letáčky umístěné v nemocnicích, na policejních stanicích, chodbách soudu, apod.

S oběťmi trestných činů se můžeme setkat ve všech společenských vrstvách. I když je neposkytnutí pomoci obětem trestných činů odsuzováno, stále dochází k situacím, kdy sousedé, svědci a další lidé, kteří by mohli včas pomoci, aktuální problém vnímají jako něco, co se děje za zavřenými dveřmi, a co se jich samotných netýká. Pomoc je pak často poskytnuta zpravidla až v krizových situacích. Přispívá k tomu i skutečnost, že se někteří jedinci, kteří potřebují pomoc, za danou situaci stydí. Pokud se odhodlají nenechat si svůj problém pro sebe, měla by pomoci rodina a blízcí přátelé. Pokud nepomohou oni (nebo současně s nimi), nabídne pomocnou ruku stát, nestátní organizace a občanská sdružení zabývající se problematikou poskytnutí pomoci v nouzových situacích.

Práce nastiňuje potřebu, aby byla obětem poskytnuta prvotní laická pomoc přicházející ze strany rodiny, příbuzných nebo přátel a následně pomoc státu, nestátních organizací nebo občanských sdružení.

Autorka se domnívá, že pomoc poskytnutá ze strany nevládních organizací je dostatečná a pro oběť velmi cenná.

Pomoc obětem ze strany státu řeší zákon č. 209/1997 Sb., o poskytování peněžité pomoci obětem trestné činnosti. Právní úprava se však stále více věnuje osobě pachatele než oběti trestné činnosti, stát se zajímá především o to, není-li hlavně pachateli zasahováno do práv a svobod. Obdobné je to například i u výkonu trestu odnětí svobody, kde máme prioritní zájem na tom, aby pachatel měl šanci se po výkonu trestu opětovně začlenit do společnosti. Je jistě třeba vycházet z jednotlivých přístupů a konkrétních případů, domněnka autorky však je, že by se měly razantně zvýšit tresty za jednotlivé trestné činy, které by sloužily k preventivní a odstrašující činnosti.

Stát se velmi málo věnuje oběti trestné činnosti, nemá zájem vědět, čím vším si oběť musí projít, s čím se vyrovnat, co udělat pro to, aby zase žila normální život. Toto řeší především právě neziskové organizace specializované na problematiku pomoci obětem trestných činů. Autorka se domnívá, že v oblasti pomoci obětem trestných činů má Česká republika velké mezery. Příklad bychom si mohli vzít ze západní Evropy, kde funguje několik modelů služeb obětem. Zahraniční praxe poukazuje na fakt, že nestačí pouze změnit legislativu, ale že je nutné připravovat kvalifikované odborníky a propojit poskytování kvalitních služeb ve státním i nestátním sektoru.

Například ve Velké Británii existuje služba Victim Support, pro niž je charakteristická úzká spolupráce státu a nestátních organizací. Téměř veškeré služby pro oběti jsou financovány ze státního rozpočtu, policisté předávají organizaci pro pomoc obětem kontakty na poškozené. Ani zde však není praxe dokonalá, mimo tuto sociální síť zůstávají oběti kriminality, které trestný čin nenahlásily, přesto pomoc potřebují. Nemají však důvěru v organizace spolupracující s policií.

Ve Spojených státech amerických je dobrou praxí, že přímo na některých policejních stanicích pracují sociální pracovnice, které sdílejí s policisty službu, informace a úzce spolupracují při řešení konkrétních případů. Jejich role rozhodně není doplňková, v rámci prevence se angažují v případech, kdy je sice policie přivolána k řešení problému, ale ještě nedošlo ke spáchání trestného činu. U závažných případů poskytují podporu obětem, čímž výrazně doplňují práci policie.

Práce by mohla být přínosem do zdravotně - sociální oblasti, neboť součástí je i větší množství rozlišení jednotlivých druhů obětí, a to nejen z kriminologického, ale

například i z psychologického hlediska, neboť se zabývá se i psychologickými aspekty nejen bezprostředně po spáchání trestného činu.

7. KLÍČOVÁ SLOVA

Oběť

Poškozený

Pomoc

Trestný čin

Viktimologie

8. SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

1. BIČOVSKÝ, J., HOLUB, M. *Náhrada škody podle občanského, obchodního, pracovního a správního práva*. 1. vyd. Praha : Linde, 1995. 407 s. ISBN 80-85647-53-
2. CÍSAŘOVÁ, D., ČÍŽKOVÁ, J. *Postavení a nároky poškozeného v čs. trestním řízení*. Praha : Vojenská prokuratura, 1981. 112 s.
3. ČÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie*. Praha : Portál, 2000. 256 s. ISBN 80-7178-475-3.
4. ČÍRTKOVÁ, L. Oběti domácího násilí. *Www.help.cz* [online]. 2007 [cit. 2009-03-29]. Dostupný z WWW: <www.help.cz>.
5. ČÍRTKOVÁ, L., et al. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů*. Praha: Grada, 2007. 192 s. ISBN 978-80-247-2014-2
6. ČÍRTKOVÁ L., *Moderní psychologie pro právníky*. Praha: Grada, 2008. 160 s. ISBN 978-80-247-2207-8
7. ČÍRTKOVÁ, L. Role oběti ve vyšetřování násilných trestných činů. In *Kriminalistický sborník*. Praha : [s.n.], 2001. s. 34.
8. DOLENSKÝ, Adolf, et al. *Trestní zákon a související předpisy : stručný komentář*. 1. vyd. Praha : Eurounion, s. r. o. , 1995. 235 s. ISBN 80-85858-23-1.
9. DOERNER, WG., Lab. SP.: *Victimology*. Cincinnati: Anderson Publishing, 2002.
10. FATTAH, A. 1994. „From Victimization by the State to Victimization by Crime

11. HERCZEG, Jiří. Poskytování informací o trestním řízení a ochrana soukromí poškozeného. *Trestní právo*. 2009, 2009, č. 10, s. 4-10. Dostupný z WWW: <www.novatrixprint.cz>.
12. CHMELÍK, J., IVOR, J., Porada, V., *Trestní právo hmotné*. Praha: Linde Praha, a. s. 2007. 280 s. ISBN 978-80-7201-652-5
13. CHYTIL, R. Právo poškozeného nahlížet do spisu. *Trestní právo*. 2000, č. 10, s. 12.
14. CHYTIL, R. Právo poškozeného nahlížet do spisu. *Trestní právo*. 2000, č. 10, s. 17.
15. CHODĚRA, O.: *Občan v soudním řízení*. Praha: C.H. Beck, 2001
16. JELÍNEK, J. *Poškozený v českém trestním řízení*. Praha : Karolinum, 1998. 227 s. ISBN 80-7184-618X.
17. JELÍNEK, J. K postavení poškozeného v trestním řízení - návrhy de lege ferenda. *Kriminalistika*. 1997, č. 1, s. 26.
18. JELÍNEK, J. Nad jedním rozhodnutím o náhradě škody v trestním řízení. *Právní rozhledy*. 1994, č. 2, s. 56.
19. JELÍNEK, J., et al. *Trestní právo procesní*. 5. aktualiz. vyd. Praha : Linde, 2007. 256 s. ISBN 978-80-7201-630-3.
20. KRÁL, V. *Odškodňování obětí trestné činnosti. Zákony s poznámkami*. 1. vydání. Praha, C. H. Beck 1998. 135 s. ISBN 80-7179-175-X

21. Kuchta, J. Válková H. a kol.: *Základy kriminologie Trestní politiky*, Praha: CHBeck, 2005
22. K problematice právního statusu oběti trestného činu. *Trestní právo*. 2008, č. 10, s. 23-25. Dostupný z WWW: <www.lexisnexus-online.cz>.
23. Marešová A., Martzinková, M.: *O významu poznávání obětí trestné činnosti*, IKSP Praha, Ministerstvo vnitra České republiky
24. MUSIL, J., et al. *Kurs trestního práva : Trestní právo procesní*. 2. vyd. Praha : C. H. Beck, 2003. 950 s. ISBN 8071796786.
25. NOVOTNÝ, O., et al. *Trestní právo hmotné I. : Obecná část*. 1. vyd. Praha : Codex, 1997a. 212 s. ISBN 80-85963-24-8.
26. NOVOTNÝ, O., et al. *Trestní právo hmotné II. : Zvláštní část*. Praha : Codex, 1997b. 215 s. ISBN 80-85963-24-8.
27. OSMANČÍK, O, ROZUM , J. *K problematice obětí zločinu*. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1993. 189 s.
28. Probační a mediační služba České republiky. *Mediace*. [2009]
29. SOCHŮREK, J. *Nástin vybraných problémů viktimologie*. 1. autoriz. vyd. Liberec : Technická univerzita, 2003. 81 s. ISBN 80-7083-747-4.
30. SOUKUP, Pavel. Poškozený a jeho postavení v trestním řízení obecně a s přihlédnutím k řízení ve věcech podvodných jednání. *Trestní právo*. 2006, č. 9, s. 13-18. Dostupný z WWW: <www.lexisnexus-online.cz>.

31. STAVINHOVÁ, J., HLAVSA, P. *Civilní proces a organizace soudnictví*. Brno : Masarykova univerzita, 2003. 660 s. ISBN 80-210-3271-5.
32. ŠÁMAL, P., et al. *Trestní řád : Komentář*. 5. vyd. Praha : C. H. Beck, 2005. 2 sv. (1400, 1400 s.). ISBN 80-7179-405-8.
33. ŠÁMAL, P., et al. *Trestní řízení před soudem 1. stupně*. Praha : C. H. Beck, 1996. 256 s.
34. ŠÁMAL, P., et al. *Přípravné řízení trestní*. 2. dopl. vyd. Praha : C. H. Beck, 1996. 680 s. ISBN 80-7179-7413.
35. ŠPATENKOVÁ, N. et al. *Krizová intervence pro praxi*. Praha: Grada, 2004
36. *Trestní zákoník, jak vyplývá ze změn provedených zákonem č. 306/2009 Sb.*
37. VEČERKA, K., et al. *OBČANÉ O KRIMINALITĚ A PREVENCI - Závěrečná zpráva z výzkumu veřejného mínění*. Praha: vydavatelství KUFR, 2007. ISBN 978-80-7338-057-1
38. VIZINOVÁ, D., PREISS, M. *Psychické trauma a jeho terapie*. Praha: Portál, 1991
39. *Www.juristic.cz* [online]. Spolek Juristic. Plzeň : 1999 , 21.10.2009 [cit. 2009-10-21]. Dostupný z WWW: <www.juristic.cz>. ISBN 1802-789X.
40. *Www.llp.cz : Lidská práva ve zdravotnictví* [online]. Praha : 2000 [cit. 2009-10-22]. Dostupný z WWW: <www.llp.cz>.
41. *Www.ok.cz/iksp/kriminologie* [online]. 1998 [cit. 2009-10-28]. Dostupný z WWW: <www.ok.cz/iksp/kriminologie>.

42. *Www.bkb.cz* [online]. 1992 [cit. 2009-11-11]. Dostupný z WWW: <www.bkb.cz>.
43. *Www.epravo.cz* [online]. 2009 [cit. 2009-11-18]. Dostupný z WWW: <www.epravo.cz>.
44. ZEZULOVÁ, J. et al. Poškození a adhezní řízení v České republice. Praha. 2007. 760 s. ISBN 978-80-7179-559-9.
45. Zákon č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád,
(Zejména části: Hlava 3 od §138, Druhy nákladů řízení, Podání žaloby od § 232 hlavně
ale hlava 2 od §246)
46. Listina základních práv a svobod, jako součást ústavního pořádku České republiky,
jak vyplývá ze změny provedené ústavním zákonem č. 162/1998 Sb.
47. Zákon č. 209/1997 Sb., O poskytnutí pomoci obětem trestné činnosti a o změně a
doplnění některých zákonů
48. Zákon č. 551/1991 Sb. O Všeobecné zdravotní pojišťovně České republiky
49. Zákon č. 280/1992 Sb., o resortních, oborových, podnikových a dalších zdravotních
pojišťovnách
50. Zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění a změně a doplnění
souvisejících zákonů
51. Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě a o změně zákona
č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České

republiky, ve znění pozdějších předpisů, zákona č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů a zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

9. PŘÍLOHY

9.1 DOTAZNÍK

Dobrý den, jmenuji se Lucie Jakschová a jsem studentkou magisterského oboru Psychosociální péče o postižené děti, dospělé a staré osoby na Zdravotně sociální fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. V rámci výzkumu do své diplomové práce si Vás dovoluji oslovit a prosím, abyste věnovali pár minut k vyplnění tohoto dotazníku.

Pokud obdržíte dotazník v tištěné podobě, po vyplnění mi jej, prosím, zpět odevzdejte. Pokud v elektronické, tak jej nejprve vyplňte, poté si jej uložte do svého počítače a vyplněný mi pošlete prosím zpět na e-mail *lucka.jaksch@centrum.cz*.

Dotazník je anonymní, takže pokud chcete v anonymitě zaručeně zůstat, k dispozici je vám e-mailová adresa *dotaznik.lucka@centrum.cz*, s přístupovým heslem *zdravsoc*, ze které můžete vyplněný dotazník poslat na již zmíněnou adresu *lucka.jaksch@centrum.cz*.

Název práce: Rámec možné pomoci obětem trestných činů

Název dotazníku: Mínění občanů o trestných činech a kriminalitě a názory na organizace pomáhající obětem trestných činů

1. Jste: (podtrhněte)

žena

Muž

2. Do jaké věkové kategorie spadáte? (podtrhněte)

15 – 19 let

20 – 29 let

30 – 44 let

44 – 60 let

více než 60 let

3. V které obci (městě žijete)?

.....

4. Kolik má Vaše obec obyvatel? (podtrhněte)

do 5 000 obyvatel

5000 – 25 000 obyvatel

nad 25 000 obyvatel

5. Jaký je Váš rodinný stav? (podtrhněte)

svobodný/á
ženatý/vdaná
rozvedený/á
ovdovělý/á

6. Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání? (podtrhněte)

základní
vyučen nebo střední bez maturity
úplné střední s maturitou
vysokoškolské

7. Jaké je Vaše zaměstnání?

v domácnosti/na mateřské dovolené
důchodce
student
administrativní pracovník
odborný pracovník (např. technik)
vysokoškolský odborný pracovník - např. lékař, pedagog apod.
sociální pracovník
soukromý podnikatel
dělník
úředník
nezaměstnaný
ostatní

8. Uved'te, prosím, jak dalece jste zneklidněni či nikoliv těmito společenskými problémy: (podtrhněte na stupnici 1-6, kdy 1 znamená „vůbec nejsem zneklidněn“, a 6 znamená „jsem velmi zneklidněn“.)

zdravotnictví	1	2	3	4	5	6
životní úroveň, ekonomika	1	2	3	4	5	6
kriminalita	1	2	3	4	5	6
nezaměstnanost	1	2	3	4	5	6

9. Máte pocit, že míra kriminality se v posledních třech letech v České republice:
(podtrhněte):

snižuje
zvyšuje
je stejná
nevím

10. Máte pocit, že míra kriminality se v posledních třech letech v Jižních Čechách: (podtrhněte):

snižuje
zvyšuje
je stejná
nevím

11. Máte pocit, že míra kriminality se v posledních třech letech ve vaší obci:
(podtrhněte):

snižuje
zvyšuje
nevím
je stejná

12. Do jaké míry máte strach z následujících trestných činů?: (podtrhněte na stupnici 1-6, kdy 1 znamená „vůbec nejsem zneklidněn“, a 6 znamená „jsem velmi zneklidněn“).

krádež nebo vykradení automobilu	1	2	3	4	5	6
vloupání do obydlí	1	2	3	4	5	6
poničení majetku (vandalismus)	1	2	3	4	5	6
krádež osobních věcí	1	2	3	4	5	6
přepadení	1	2	3	4	5	6
vyhrožování	1	2	3	4	5	6
vražda	1	2	3	4	5	6
sexuální obtěžování	1	2	3	4	5	6
znásilnění	1	2	3	4	5	6
podvod ošizení spotřebitele	1	2	3	4	5	6
zneužití osobních dat	1	2	3	4	5	6

13. Když jdete v noci po setmění sám/a po ulici, jak se cítíte? (podtrhněte na stupnici 1-6, kdy 1 znamená „vůbec nemám strach“, a 6 znamená „mám velký strach“).

1 2 3 4 5 6

14. Když jste v noci sám/a doma, jak se cítíte? (podtrhněte na stupnici 1-6, kdy 1 znamená „vůbec nemám strach“, a 6 znamená „mám velký strach“).

1 2 3 4 5 6

15. S ohledem na Vaši bezpečnost, máte strach z některých lidí či skupin? (zaškrtněte, může být i více možností).

Romové	party teenagerů
Vietnamci	anarchisté
občané bývalého Sovětského svazu	skinheadi
občané bývalé Jugoslávie	drogově závislí
duševně nemocní	mafie-organizovaný zločin
opilci	bezdomovci
trestané osoby	muslimové
	jiné

16. Stal/a jste se v posledních pěti letech obětí trestného činu? (podtrhněte):

ano – ne

17. V případě, že jste se stal/a obětí trestného činu, vyhledal/a jste pomoc nějaké neziskové organizace?

ano – ne

18. Pokud jste vyhledal/a tuto pomoc, jakou? Napište, prosím, název organizace/í:

.....
.....
.....
.....

19. Pokud jste vyhledal/a tuto pomoc, jak jste byl/a spokojen/a: (podtrhněte na stupnici 1-6, kdy 1 znamená „byl/a jsem zcela spokojen/a“, a 6 znamená „nebyl/a jsem vůbec spokojen/a“).

1 2 3 4 5 6

20. Uspokojila organizace Vaše požadavky, očekávání? (podtrhněte na stupnici 1-6, kdy 1 znamená „zcela uspokojila“, 6 znamená „zcela neuspokojila“).

1 2 3 4 5 6

21. Hlásil/a jste uvedený trestný čin policii či někomu jinému?

ano, policii (městské či státní)
ano, jinde (např. na úřadu, v občanské poradně)
jen svým nejbližším
někomu jinému (známý, soused)
ne, vůbec nikomu

22. V případě, že jste čin nenahlásil/a, z jakého důvodu? (Je možné značit více možností):

nevěřím v dopadení a spravedlivé potrestání pachatele
styděl/a jsem se
bála jsem se odvetného útoku ze strany pachatele
nic by se nevyřešilo

23. Znáte některé pomáhající organizace pro oběti trestných činů?

ano – ne

24. Pokud ano, vyjmenujte:

.....
.....
.....

25. Mohou podle vás následující opatření snížit kriminalitu? (podtrhněte na stupnici 1-6, kdy 1 znamená „rozhodně ne“, a 6 „rozhodně ano“).

zlepšení veřejného osvětlení	1	2	3	4	5	6
výstavba a vybavení volně přístupných sportovních hřišť a areálů	1	2	3	4	5	6
zřizování zařízení pro děti a mládež? (Domy dětí a mládeže apod.)	1	2	3	4	5	6
sledování veřejných prosto kamerami	1	2	3	4	5	6
zpřísnění trestního zákona (vyšší tresty)	1	2	3	4	5	6
terénní programy v ohrožených lokalitách	1	2	3	4	5	6
více policistů v ulicích	1	2	3	4	5	6

Děkuji za Váš čas. Lucie Jakschová